

DET KONGELIGE
UTDANNINGS- OG FORSKNINGSDEPARTEMENT

St.meld. nr. 34

(2001-2002)

Kvalitetsreformen Om høyere samisk utdanning og forskning

*Tilråding fra Utdannings- og forskningsdepartementet av
31. mai 2002, godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Bondevik II)*

1 Innledning og bakgrunn

1.1 Innledning

Moderne samfunn er kunnskapssamfunn basert på utdanning og forskning. Den kunnskapspolitikken som blir ført, er i høy grad med på å bestemme samfunnsutviklingen.

Det samiske samfunn befinner seg i en overgang fra å være et tradisjonsoorientert samfunn preget av primærnæringene til et moderne kunnskapssamfunn basert på forskning og utdanning. Tradisjonsviten og tradisjonskunnskap er fra gammelt av grunnleggende elementer i den samiske kulturen. Det er et viktig kunnskapsgrunnlag som må ivaretas ved utvikling og overlevering av ny kunnskap med sikte på å bevare så vel den samiske kultur som identitet.

Men tradisjonskunnskap eller erfaringsbasert/taus kunnskap er ikke bare av verdi for det samiske samfunn. Samisk forskning basert på et slikt kunnskapsgrunnlag vil samtidig kunne gi verdifulle bidrag til tradisjonell akademisk forskning ved at det skaper større forståelse for praksisnær kunnskap i akademiske miljøer generelt. Anerkjente forskere har påpekt at det er vanskelig å tenke seg en vitenskapelig problemforståelse uten taus kunnskap, og at forskeropplæring også handler om å sosialisere kandidatene inn i det enkelte fags tause kunnskapsområder.

Tilgang til kunnskap og mulighet til utdanning er dessuten en forutsetning for den enkeltes frihet. Det er også den beste forutsetningen for å utnytte samfunnets ressurser på den beste måten. Lik rett til utdanning, uavhengig av sosial eller etnisk bakgrunn, bosted og kjønn har vært og er en grunnleggende verdi i vårt samfunn.

Utdanning og forskning anses som en vesentlig del av den generelle utviklingen av norsk samepolitikk og danner et grunnleggende fundament for regjeringens politikk overfor den samiske befolkningen.

Den politiske plattformen som ligger til grunn for regjeringens samarbeid (Sem-erklæringen) gir anerkjennelse til samene som urfolk i Norge og fastslår at «det er helt avgjørende for urfolkets egenart at deres livsform, kultur, og verdier kan videreføres, samtidig som egenarten også utvikles og forandres med tiden.» Det er videre eksplisitt sagt at regjeringen vil «støtte samisk kultur gjennom å styrke det samiske forskningsmiljøet ved Universitetet i Tromsø og ved Samisk høyskole i Kautokeino.» I meldingen blir denne politiske prioriteringen fulgt opp.

1.2 Grunnlagsdokument

Denne meldingen bygger på omtale av høyere utdanning og forskning for det samiske samfunn i to offentlige utredninger: NOU 2000: 3 Samisk lærerutdanning – mellom ulike tradisjoner (Nergård-utvalgets utredning) og NOU 2000: 14 Frihet med ansvar – Om høyere utdanning og forskning i Norge (Mjøsetvalgets utredning). Videre bygger den på to utredninger om forskning,

Sametingets utredning fra 1996 og Norges forskningsråds utredning fra 1998. I tillegg kommer andre dokumenter som berører oppfølging av disse to utredningene, blant annet St.meld. nr. 39 (1998–99) Forskning ved et tidsskille.

1.3 Nergård-utvalgets innstilling

Nergård-utvalget ble oppnevnt av departementet 8. januar 1998 og fikk et omfattende mandat som i all hovedsak var knyttet til samisk lærerutdanning spesielt, men også punkter med et videre perspektiv knyttet til høyere utdanning og forskning generelt.

Utvalget la frem sin innstilling i september 1999. Innstillingen ble våren 2000 sendt på høring til aktuelle instanser i Norge, Sverige og Finland. Departementet mottok 26 høringsuttalelser. Høringsinstansene sluttet seg i all hovedsak til forslagene i Nergård-utvalgets innstilling.

Utvalget har innledningsvis gitt en bred omtale av utdanningshistoriske forhold for å understreke den betydning utdanningssystemet generelt har hatt for utviklingen i de samiske samfunn. Det er særlig lagt vekt på å begrunne behovet for bevaring og revitalisering av det samiske språket som en grunnleggende forutsetning for videre utvikling av det samiske samfunn. Samisk lærerutdanning er omtalt ut fra dette perspektivet.

Utvalget har kommet med en rekke detaljerte forslag når det gjelder utvikling og kompetanseheving. Forslagene er særlig knyttet til samisk lærerutdanning, men sentrale deler av forslagene berører høyere utdanning og forskning generelt. Utvalget har blant annet foreslått:

- Styrking av samisk forskning ved at det opprettes en rekke stipendiatstillinger på hoved- og doktorgradsnivå
- Oppretting av et rådgivende organ for Sametinget for samisk høyere utdanning og forskning
- Utbygging av Samisk høyskole til vitenskapelig høyskole
- Etablering av et IKT-nettverk for samisk utdanning med Samisk høyskole som faglig koordinator
- Etablering av et utvekslingsprogram for å styrke kontakten med andre urbefolkninger.

Forslag som angår spesielt faglig innhold og organisering av samisk lærerutdanning, videre- og etterutdanning for lærere m.m., blir omtalt i stortingsmeldingen om lærerutdanning, jf. St.meld. nr. 16 (2001–2002) Om ny lærerutdanning Mangfold – krevende – relevant.

1.4 Mjøs-utvalgets innstilling

Mjøs-utvalgets innstilling, som ble avgitt 8. mai 2000, inneholder et eget kapittel om høyere utdanning og forskning i det samiske samfunn. Utvalget har tatt opp flere av de samme forslagene som ble fremmet i Nergård-utvalgets innstilling. Når det gjelder forskning, støtter utvalget seg til de to tidligere nevnte utredninger, Sametingets utredning og vedtak om samisk forskning og Norges forskningsråd utredning om samisk forskning. Mjøs-utvalget fremmet følgende forslag:

- Det bør utvikles et samlet samiskspråklig kompetansemiljø med sikte på å legge forholdene til rette for en utvikling av Samisk høyskole til akkredit-

ert vitenskapelig høyskole. En samisk vitenskapelig høyskole bør få knutepunktansvar i forhold til øvrige høyskoler hvor samisk utdanning og forskning finner sted og ellers ha en viss koordinerende rolle innenfor samisk forskning og høgre utdanning

- Det bør opprettes et rådgivende organ som samtidig identifiserer, uttrykker og tar initiativ til nyskapende virksomhet innen samisk høgre utdanning og forskning
- Det bør etableres et 10-årsprogram for oppbygging og utvikling av samisk forskning
- Det bør etableres et organ for etiske problemer innen samisk forskning
- Undervisningsspråket på Samisk høyskole bør til vanlig være samisk
- Det bør vurderes opprettet et utvekslingsprogram for høgre utdanning og forskning mellom samene og andre urfolk
- Det bør etableres en egen database om samiske samfunnsforhold

Mjøsutvalget innstilling dannet blant annet grunnlagsmateriale for St.meld. nr. 27 (2000–2001) Gjør din plikt – krev din rett, Kvalitetsreform av høyere utdanning. Det ble lagt vekt på at denne meldingen skulle være av prinsipiell og overordnet karakter for å synliggjøre politiske hovedvalg og prioriteringer. En rekke mer detaljerte forslag ble dermed ikke tatt opp. Når det gjelder samisk utdanning, ble det sagt at departementet ønsker å foreta en bred gjennomgang av samisk utdanning og forskning både ved Samisk høyskole og ved andre institusjoner på ulike nivåer. Departementet uttalte at det ville komme tilbake til Stortinget med det i en egnet form. Ved Stortingets behandling av meldingen ble det gjort følgende vedtak, jf. Innst. S. nr. 337 (2001–2002):

Stortinget ber Regjeringa leggje fram sak om samisk høgare utdanning og forskning seinast ved årsskiftet 2001/2002.

1.5 Sametingets uttalelse til innstillingene

Sametinget fikk oversendt alle høringsuttalelsene til Nergård-utvalgets innstilling. Sametinget valgte å se på Nergård-utvalgets utredning om samisk lærerutdanning og det aktuelle kapitlet i Mjøsutvalgets utredning i sammenheng og har avgitt en uttalelse som bygger på begge disse innstillingene. Sametinget har sluttet seg til hovedpunktene i begge innstillingene. Det er innledningsvis understreket at en oppbygging av samisk lærerutdanning ikke må ses løst fra den satsing som anses nødvendig for utvikling av høyere utdanningstilbud og forskning sett ut fra øvrige behov i det samiske samfunnet.

Sametinget har videre lagt vekt på og foreslått:

- det gjennomføres en helhetlig vurdering av samisk opplæringssektor på alle nivåer
- det igangsettes en prosess på nordisk samiskpolitisk basis for å avklare overordnet styring blant annet av innhold og ansvarsfordeling i tilknytning til samisk høyere utdanning og forskning
- det opprettes et eget samisk fagorgan som gjennom økonomiske rammer legger premisser for høyere utdanning og forskning
- det utvikles en felles samisk lærerutdanning for både nord-, lule- og sør-samisk
- Sametinget gis myndighet til å fastsette rammeplaner for samisk lærerutdanning (både førskole-, allmenn-, yrkesfaglærerutdanning og praktisk-

- pedagogisk utdanning)
- det utvikles et samisk utdannings- og IKT-nettverk hvor alle samiske utdanningsinstitusjoner inngår
- ansvars- og oppgavefordelingen mellom de aktuelle høyere utdanningsinstitusjonene defineres klart
- Samisk høyskole har det overordnede ansvar for samisk lærerutdanning
 - undervisningsspråket bør til vanlig være samisk
- det igangsettes et 10 års rekrutteringsprogram innen samisk forskning.

Det er videre vist til at miljøet ved Nordisk Samisk Institutt og Samisk høyskole skaper muligheter for oppbygging av et samisk universitet som vil kunne utgjøre et større fagmiljø hvor det samiske helhetsperspektivet ivaretas, og hvor det samiske språket har en sentral dimensjon ved det forsknings- og utviklingsarbeid som utføres.

1.6 Fremtidig faglig myndighetsfordeling

Stortinget har ved behandlingen av St.meld. nr. 27 (2000–2001) sluttet seg til at institusjonene skal få større frihet i både faglige, økonomiske og organisatoriske spørsmål, jf. Innst. S. nr. 337 (2000–2001). Når det gjelder institusjonenes faglige myndighet, er det vedtatt at statlige høyskoler selv skal få myndighet til å opprette og nedlegge fag, emner og emnegrupper på lavere grads nivå. Høyskolene gis også myndighet til å etablere studier på høyere nivå innen de områder de kan tildele doktorgrad, mens myndigheten på høyere nivå for øvrig fortsatt vil ligge i departementet. Universitetenes myndighet vil omfatte studier på alle nivåer fra lavere grad til doktorgrad. For de vitenskapelige høyskolene vil samme myndighet være avgrenset til de fagområder som kan relateres til høyskolenes særskilte faglige virksomhet.

Det er foreslått å opprette et uavhengig akkrediterings- og evalueringsorgan for høyere utdanning. Organet vil bli gitt myndighet til å akkreditere både institusjoner og de ulike studietilbud institusjonene gir. Ordningen innebærer at studier som alt er etablert ved institusjonene anses akkrediterte, samt at statlige utdanningsinstitusjoner anses akkrediterte for å kunne tilby nye studier som de selv vil få myndighet til å etablere.

Oppretting av et akkrediterings- og evalueringsorgan innebærer en innskrenkning av departementets myndighet til å opprette studier da det forutsettes at det foreligger en positiv faglig bedømmelse av akkrediteringsorganet før studiet kan opprettes. Endring av status for en institusjon forutsetter også positiv faglig vurdering av organet i henhold til de faglige kriterier som måtte bli fastsatt av departementet. Bestemmelser om akkrediterings- og evalueringsorganet vil bli fastsatt med hjemmel i universitets- og høyskoleloven.

Institusjonene er som tidligere pålagt å samarbeide om og samordne den faglige virksomheten innenfor et nasjonalt nettverk – Norgesnett. Universitets- og høyskolerådet med sine underliggende organer vil i denne sammenheng ha en viktig samordnende funksjon.

Det vil på denne bakgrunn ikke være aktuelt i denne meldingen å ta stilling til en rekke konkrete forslag om oppretting av nye fag som måtte være nedfelt i institusjonenes handlingsplaner, og som vil ligge innenfor institusjonenes kommende myndighetsområde. Etablering som forutsetter tildeling av nye ressurser, vil på vanlig måte bli vurdert av departementet årlig i bud-

sjettesammenheng. Omtalen av dette vil av den grunn begrense seg til områder som det anses å være av særlig betydning for de aktuelle utdanningsinstitusjoner å få avklart.

1.7 Tidligere utredninger og meldinger om forskning

I løpet av 1990-tallet kom det to utredninger om samisk forskning på bakgrunn av St.meld. nr. 36 (1992–93) Forskning for fellesskapet og St.meld. nr. 52 (1992–93) Om norsk samepolitikk, der Sametinget og Forskningsrådet ble bedt om å utrede forholdene for samisk forskning.

Sametingets utredning fra 1996 ser på rammevilkår for og organisering av samisk forskning. Ansvaret for samisk forskning blir karakterisert som uklart og fragmentert. Utredningen fremmer forslag om et samisk forskningsråd, som skal være et utøvende og rådgivende organ for Sametinget. Det blir samtidig foreslått å styrke samisk forskning innenfor det eksisterende forskningssystemet. Utredningen gjennomgår også forskjellige etiske problemstillinger knyttet til samisk forskning. Ved behandlingen av utredningen understreket Sametinget at det på sikt burde opprettes et nordisk samisk forskningsråd for hele det samiske bosettingsområdet. Sametinget støttet også utredningens forslag om et eget samisk organ for etiske problemstillinger.

Forskningsrådets utredning fra 1998 gjennomgår kunnskapsbehov, forskerutdanning, faglige fokusområder og forskningstemaer. Utredningen peker på at

- det er stort behov for kompetanseoppbygging og rekruttering til samisk forskning
- samer må rekrutteres til alle forskningsfelt
- det trengs særskilte tiltak for samisk forskerutdanning
- samisk språk utgjør en egen dimensjon i forskningen
- det er stort behov for bredde i disipliner og temaer
- tverrfaglighet bør vektlegges

St.meld. nr. 39 (1998–99) Forskning ved et tidsskille viste til de utredninger som var foretatt. Meldingen la vekt på at flere samer bør få forskerkompetanse, og at rekruttering til samisk forskning bør skje innenfor et større faglig spekter enn i dag. Når det gjaldt organiseringen av samisk forskning, la meldingen vekt på mulighetene som ligger i dagens forskningssystem, blant annet for en mer helhetlig behandling av samisk forskning i Forskningsrådet og for økt nordisk samarbeid. Utover dette slo meldingen fast at Sametinget selv kunne vurdere eget behov for et underliggende organ til å ta seg av forskningsspørsmål. Når det gjaldt forslaget om et eget samisk organ for etiske problemstillinger, viste meldingen til de nasjonale etiske komitéer, som også tar seg av samiske spørsmål. Meldingen viste for øvrig til at det synes å være behov for forskeropplæring i samiske emner, som blant annet kunne vektlegge etiske problemstillinger i samisk forskning, og fortrinnsvis være organisert på nordisk basis. Stortinget sluttet seg til meldingens synspunkter når det gjaldt samisk forskning.

2 Sammendrag

Kapittel 1 gir en oversikt over de grunnlagsdokumenter som meldingen bygger på, NOU: 2000: 3 Samisk lærerutdanning – mellom ulike tradisjoner (Nergård-utvalgets utredning) og NOU: 2000: 14 Frihet med ansvar – om høyere utdanning og forskning i Norge (Mjøs-utvalgets utredning). Sametingets høringsuttalelse til disse utredningene anses viktig i denne sammenheng og er derfor spesielt omtalt. Det er videre redegjort for en viss avgrensning i meldingen når det gjelder å ta stilling til forslag som vil ligge innenfor institusjonenes egen myndighet etter Stortingets behandling av St.meld. nr. 27 (2000–2001) og vedtak om større institusjonell autonomi. Meldingen bygger videre på to utredninger om forskning, Sametingets utredning fra 1966 og Norges forskningsråds utredning fra 1998, i tillegg til dokumenter som berører oppfølging av disse, blant annet St.meld. nr. 39 (1998–99) Forskning ved et tidsskille.

Kapittel 3 redegjør for ulike forhold knyttet til den samiske befolkning som utbredelse og bruk av det samiske språk, forpliktende nasjonale og internasjonale rettigheter og Sametingets rolle som rådgivende organ overfor myndighetene og målbærer for befolkningen.

Kapittel 4 beskriver dagens virksomhet ved høyere utdanningsinstitusjoner som er spesielt relevante i denne sammenheng. Særskilt omtale er gitt de institusjoner som har et særlig ansvar for å gi høyere utdanning for den samiske befolkning med tilhørende forskning.

Kapittel 5 redegjør for samisk rekrutteringsgrunnlag til høyere utdanning. Tallmaterialet viser blant annet en negativ elevtallsutvikling ved de to samiske videregående skolene i Karasjok og Kautokeino som imidlertid synes å oppveies ved at et økende antall elever i fylkeskommunale videregående skoler velger samisk. Det redegjøres for særskilte rekrutteringstiltak som praktiseres ved opptak til en del universiteter og høyskoler.

Kapittel 6 gir en beskrivelse av situasjonen innen samisk forskning generelt, med spesiell vekt på Norges forskningsråds virksomhet. Departementenes ansvar for kompetanseoppbygging ved initiering og finansiering av forskning innen egen sektor omtales og eksempler på igangværende forskningsprosjekt angis.

Kapittel 7 redegjør for nordisk samarbeid generelt på området, med spesiell vekt på omtale av virksomheten ved Nordisk Samisk Institutt, mens *kapittel 8* omhandler ulike organer som er etablert for å fremme internasjonalt samarbeid om forskning om urfolksspørsmål.

Kapittel 9 inneholder de mål og tiltak regjeringen vil gå inn for som ledd i en fremtidig utvikling.

Det er regjeringens målsetting å styrke samisk utdanning og forskning generelt, øke rekrutteringen av samiske studenter og gi økt kunnskapsgrunnlag om samiske samfunnsforhold og samisk kultur som ledd i en helhetlig kompetanseoppbygging. De foreslåtte tiltakene er i tråd med den politiske plattformen som ligger til grunn for regjeringens samarbeid (Sem-erklæringen), som ved anerkjennelse av samene som urfolk, eksplisitt sier at

regjeringen vil støtte samisk kultur gjennom å styrke det samiske forskningsmiljøet ved Universitetet i Tromsø og ved Samisk høyskole i Kautokeino.

For oppfølging av regjeringens politiske målsettinger er det foreslått følgende tiltak:

- Regjeringen legger vekt på at samarbeidet mellom utdannings- og forskningsutførende institusjoner styrkes og vil ta initiativ til at det igangsettes et utredningsarbeid forankret ved de tre institusjonene Samisk høyskole, Nordisk Samisk Institutt og Universitetet i Tromsø, som skal vurdere ulike organisatoriske rammer for utvikling av faglig samarbeid, herunder former for administrativ samorganisering.
- Universitetet i Tromsø vil bli tillagt et nasjonalt ansvar for urfolksrelatert forskning, utdanning og formidling, inklusiv samisk. Det forutsettes at universitetet har nært samarbeid med Samisk høyskole og andre relevante institusjoner.
- Som ledd i regjeringens generelle opptrappingsplan for forskning vil Universitetet i Tromsø få tildelt rekrutteringsstillinger øremerket for samiskrelaterte fagområder. Forskerutdanning innen disse fagområder vil være en helt sentral oppgave for universitetet.
- Ved den ordinære budsjettildeling vil departementet vurdere å gi Universitetet i Tromsø midler for å iverksette institusjonens strategiplan for samisk utdanning og forskning.
- Regjeringen vil gå inn for at Samisk høyskole får et nasjonalt ansvar for å ivareta og utvikle samisk språk som vitenskapsfag. Høyskolens fagmiljø vil bli styrket ved tilførsel av midler til stipendiatstillinger og professor II-stillinger. Målet vil være å styrke miljøet med sikte på at samisk språk skal kunne opprettes på høyere nivå (mastergrad) som grunnlag for å kunne tildele doktorgrad.
- Fagmiljøet ved Samisk høyskole vil bli styrket med sikte på at samisk kunsthåndverk/duodji kan opprettes på høyere nivå ved høyskolen. Det legges vekt på at samarbeidet med Høyskolen i Oslo fortsetter, men hovedfag i samisk kunsthåndverk/duodji vil formelt bli nedlagt ved Høyskolen i Oslo.
- Regjeringen vil gå inn for en viss faglig breddeutvidelse ved Samisk høyskole, for eksempel moduler i natur- og ressursforvaltning og enkelte samfunnsfag.
- Regjeringen går inn for at Samisk høyskole styrkes slik at høyskolens status kan endres til vitenskapelig høyskole. Det forutsettes at vanlig prosedyre for behandling av søknader om endret status følges. Det innebærer at en søknad fra Samisk høyskole først må behandles av akkrediteringsorganet som vurderer om de faglige kriterier anses oppfylt.
- Samisk høyskole må prioritere tiltak for å øke studentrekrutteringen. Institusjonen vil få tildelt ekstra midler for å dekke utgiftene for en administrativ stilling til blant annet å planlegge og drive aktivt rekrutteringsarbeid.
- Barne- og familiedepartementet vil i samarbeid med Sametinget utrede spørsmålet om særskilt stipend for studenter som tar førskolelærerutdanning ved Samisk høyskole.
- Høyskolen i Bodø skal fortsatt ha nasjonalt ansvar for lulesamisk språk og kultur som ledd i lærerutdanning. Departementet vil vurdere behovet for tildeling av ekstra midler knyttet til høyskolens ansvarsområde.
- Høyskolen i Nord-Trøndelag skal fortsatt ha nasjonalt ansvar for sørsamisk språk og kultur som ledd i lærerutdanning. Departementet vil vur-

- dere behovet for tildeling av ekstra midler knyttet til høyskolens ansvarsområde.
- Regjeringen vil i budsjettssammenheng følge opp det igangsatte prosjektet om kvalitetsutvikling i samisk videregående opplæring med sikte på å utvikle de samiske videregående skolenes faglige kompetanse og sikre en akseptabel ressursutnyttelse. Administrativ tilknytning for de to samiske videregående skolene vil bli vurdert etter at en oppnevnt arbeidsgruppe har avgitt uttalelse.
 - Regjeringen vil i samråd med Sametinget vurdere hensiktsmessige ordninger for å stimulere flere samer til å søke videregående opplæring.
 - Kvoteordningen for samiske studenter ved opptak til høyere utdanning vil ved behov kunne utvides, og det vil bli utarbeidet felles kriterier for opptak gjennom kvoteordningene.
 - Sametinget vil få myndighet til å fastsette rammeplaner for særskilt samiske fag som samisk og duodji innen lærerutdanning. Rammeplaner for andre fag fastsettes som tidligere av departementet, men Sametinget vil få adgang til å gi råd om samisk perspektiv i disse fagene.
 - Barne- og familiedepartementet vil vurdere på hvilken måte Sametinget kan få større innflytelse på utforming av en eventuell ny versjon av rammeplan for barnehagen.
 - Regjeringen vil i St.prp. nr. 1 (2002–2003) komme tilbake til saken om samlokalisering av Samisk høgskole og Nordisk Samisk Institutt m.fl.
 - Regjeringen vil, innenfor de samlede bevilgninger som stilles til rådighet for Norges forskningsråd, styrke Forskningsrådets program for samisk forskning, med vekt på langsiktige problemstillinger.
 - Regjeringen vil styrke rekruttering til samisk forskning. Styrkingen vil komme dels gjennom Forskningsrådet, dels gjennom tildeling av rekrutteringsstillinger over aktuelle institusjoners budsjetter.
 - Regjeringen vil ta initiativ til å drøfte et nærmere nordisk samarbeid om organisering av samisk forskning.
 - Regjeringen vil sørge for at urfolksnettverket videreføres. fremtidig organisering må vurderes nærmere.
 - Regjeringen vil gå inn for at det gis støtte til utveksling av forskere og hovedfagsstudenter for å styrke kontakten med andre urfolk. Omfanget av støtten må vurderes nærmere.
 - Regjeringen vil ta initiativ til at det igangsettes arbeid for å tilrettelegge en hensiktsmessig organisering av primær- og grunnlagsdata om samiske forhold, slik at data kan gjøres tilgjengelig for generell samfunnsplanlegging og forskningsformål. Organisering og finansiering må vurderes nærmere.

Kapittel 10 beskriver de økonomiske konsekvensene av de tiltak som er foreslått i meldingen. De foreslåtte satsingstiltak vil i all hovedsak bli sett i sammenheng med regjeringens generelle plan for opptrapping av forskning og vil avhenge av budsjetttrammene de kommende år. Forslagene til tiltak antas ikke å medføre administrative konsekvenser. Den foreslåtte utredning angående organisatoriske rammer for utvikling av faglig samarbeid vil på sikt kunne medføre administrative konsekvenser.

3 Den samiske befolkning – språk og rettigheter

3.1 Samisk språk – utbredelse og bruk

En regner med at det bor ca. 50 000 samer i hele det samiske bosettingsområdet, det vil si i Norge, Sverige, Finland og Russland, definert etter kjennetegn som språk, etnisk og kulturell tilhørighet eller erverv i tradisjonelle samiske næringer. Omkring halvparten av alle samene bor i Norge.

De ulike språk- og dialektgrensene eksisterer på tvers av riksgrensene. Også innenfor de enkelte nasjonalstatene finnes språk- og dialektskiller. En regner tradisjonelt med tre samiske hoveddialekter, sentralsamisk som igjen inndeles i nordsamisk og lulesamisk, og sørsamisk og østsamisk. Østsamisk tales i dag i all hovedsak i russiske og finske områder.

I hele det nåværende samiske bosettingsområdet er den samiske befolkning i mindretall med unntak av enkelte fjordområder i Nord-Norge, i indre Finnmark, og i de nordligste kommunene i Sverige og Finland hvor de er i flertall. Både sørsamisk og østsamisk utgjør svært små språkmiljøer i Norge, mens lulesamisk står noe sterkere. Det nordsamiske språkområdet er det klart dominerende. I kommunene Kautokeino og Karasjok er den samiske befolkningen i stort flertall. De to kommunene skiller seg derfor ut fra de fleste andre samiske områder i Norge og utgjør et kjerneområde for nordsamisk.

Ifølge en undersøkelse foretatt av Samisk språkråd i de samiske språkområdene her i landet, regner en med at det i alt er ca. 25 000 personer som er samisktalende i den forstand at de kan følge med i en samtale på samisk, mens 53 pst. av de samisktalende både kan lese, skrive og snakke samisk. Det vil si at mer enn 10 000 samiskspråklige ikke kan lese eller skrive samisk.

I enkelte områder der samisk står svakt, er det opprettet samiske språksentre. Det er i dag opprettet fire slike sentre, i Porsanger, Kåfjord, Evenes og Tysfjord. De tre førstnevnte sentrene er kommunale, mens Arran språk- og studiesenter i Tysfjord er organisert som en stiftelse. Språksentrene har som oppgave å ivareta og utvikle det samiske språket i de ulike områder og derigjennom fungere som kulturbærere.

3.2 Nasjonale og internasjonale rettigheter

Norske myndigheter er gjennom folkerett og nasjonal rett forpliktet til å legge forholdene til rette for at den samiske befolkning skal kunne bevare og utvikle det samiske språk, kultur og samfunnsliv. Slike forpliktelser er blant annet nedfelt i lov av 12. juni 1987 nr. 56 (sameloven). Dette prinsippet ble også grunnlovsfestet i 1988 ved at Stortinget vedtok følgende tillegg til Grunnloven (§ 110 a):

Det påligger Statens Myndigheter at legge Forholdene til Rette for at den samiske Folkegruppe kan sikre og utvikle sit Sprog, sin Kultur og sit Samfundsliv.

Sameloven ble i 1990 endret og et nytt kapittel om samisk språk ble vedtatt. Med dette tillegget til sameloven er det fastslått at samisk og norsk er likeverdige språk og skal være likestilte innenfor visse saksområder og innenfor nærmere geografisk definerte og avgrensede områder (forvaltningsområder). Seks navngitte kommuner er fastsatt som forvaltningsområder for samisk språk, fem i Finnmark og en i Troms. Det innebærer blant annet at lokale offentlige organer i disse kommunene må besvare samiskspråklige skriftlige henvendelser på samme språk, mens forskrifter, offentlige kunngjøringer og skjemaer m.m. som er av særlig interesse for eller særlig retter seg mot hele eller deler av den samiske befolkningen, må foreligge på både norsk og samisk. Lokale offentlige organer innenfor disse kommunene er dermed pålagt å fungere tospråklig.

Samtidig fikk grunnskoleloven en tilføyelse (§ 40 a) som fastsatte bestemmelser om rettigheter til opplæring i samisk. Lov av 17. juli 1998 nr. 61 om grunnskolen og den vidaregående opplæringa (opplæringslova) gir dagens bestemmelser om retten til opplæring i og på samisk. Individuell rett til opplæring i samisk gjelder etter nærmere regler for samiske elever i hele landet både i grunnskolen og i videregående opplæring. I samiske områder kan kommunen gi forskrift om at alle i grunnskolealder skal ha opplæring i samisk språk.

Norge har tiltrådt flere internasjonale konvensjoner som har betydning for rettstilstanden for urfolk. Det vises særlig til FN-konvensjonen av 1966 om sivile og politiske rettigheter, Europarådets pakt om regions- eller minoritetsspråk fra 1992 og ILO-konvensjonen nr. 169 av 1989 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. Førstnevnte konvensjons artikkel 27, som blant annet var forløperen for Grunnlovens § 110 a, gir vern for etniske, religiøse eller språklige minoriteter i medlemsstatene. Bestemmelsen gjelder ikke bare for urfolk, men generelt for de minoritetsgrupper som er nevnt. Under norske forhold vil denne bestemmelsen være av betydning i forhold til den samiske folkegruppe og vern av deres kultur og språk. Bestemmelsen er inkorporert i lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling (menneskerettighetsloven) og gjelder derved direkte som norsk lov.

ILO-konvensjonen nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater har som formål å legge forholdene til rette for opprettholdelse og utvikling av urfolks egenart, herunder kultur, språk og naturgrunnlag. Den inneholder regler om myndighetenes plikt til å treffe tiltak for å støtte dette arbeidet og regler om urfolks deltakelse i beslutningsprosesser i spørsmål som angår dem. Samene anerkjennes som urfolk i Norge. ILO-konvensjonen utgjør en viktig del av det prinsipielle grunnlaget for norsk samepolitikk som et rettslig bindende dokument som retter seg direkte mot vern av urfolk.

3.3 Sametingets rolle

Sametinget ble opprettet i 1989 som et selvstendig folkevalgt organ i medhold av sameloven. Det skal være rådgivende organ for myndighetene i alle saker som angår den samiske befolkning og er dermed det organ som er målbærer for den samiske befolkning. Sametinget har som generell målsetting for sitt arbeid å sikre «kulturell kontinuitet med grunnlag i samenes status og rettigheter som folk og urfolk». For området utdanning er Sametingets målset-

ting formulert slik: «Høyt nivå på samenes kompetanse og tilfredsstillende kunnskaper om samiske forhold i det øvrige samfunn.» Sametinget har uttrykt som ambisjon og målsetting en utvikling av sterke samiske utdannings-, forsknings- og fagmiljøer og utvikling av institusjoner som forsker i samiske forhold.

Det er fastsatt som en overordnet politisk målsetting at Sametinget gradvis skal gis større politisk innflytelse i saker som er av spesiell betydning og interesse for den samiske befolkning. Som ledd i dette er blant annet Sametinget med hjemmel i lov av 17. juli 1998 nr. 61 om grunnskolen og den videregående opplæringa (opplæringslova) gitt myndighet til å fastsette læreplan for samisk språk i både grunnskolen og videregående opplæring, samt i de særlige samiske fagene i videregående opplæring (duodji og reindrift) innenfor de omfangs- og ressursrammer som fastsettes av departementet. Sametinget lager utkast til læreplaner for andre fag som inngår i grunnskolen og som blir fastsatt av departementet. Overføring av myndighet til Sametinget også innen høyere utdanning omtales under kapittel 8.

4 Virksomheten ved universiteter og høyskoler

4.1 Innledning

Det er flere institusjoner som er tillagt ansvar for å gi høyere utdanning og drive forskningsvirksomhet rettet mot den samiske befolkning. Universitetet i Oslo spiller fortsatt med sin brede fagprofil en sentral rolle som utdanningsinstitusjon for hele landet, inklusiv den samiske delen av befolkningen. Med oppretting av nye, desentraliserte institusjoner er det imidlertid etablert en større grad av ansvarsdeling. Universitetet i Tromsø har i dag den mest omfattende virksomheten på området, mens Samisk høyskole er tillagt et nasjonalt ansvar for samisk lærerutdanning. Også høyskolene i Bodø, Nord-Trøndelag og Finnmark gir utdanningstilbud spesielt beregnet for samiske studenter. Enkelte andre institusjoner har også gitt utdanningstilbud i samiskrelaterte fag, enten selvstendig eller ved samarbeid mellom flere institusjoner.

4.2 Universitetet i Tromsø

Universitetet i Tromsø har siden etableringen i 1972 hatt som overordnet målsetting å legge forholdene til rette for utdanning og forskning både for det norske og det samiske samfunn. I de utredninger som lå til grunn for etableringen av universitetet ble det gitt uttrykk for at Universitetet i Tromsø burde få et hovedansvar for forskning og undervisning i samisk språk og kultur. Videre utvikling av flerfaglig forskning knyttet til eksisterende fagtradisjoner i landsdelen ble fremhevet, idet en måtte ta hensyn til de særlige forpliktelser en hadde til samisk språk, kultur og samfunnsliv. Fagmiljøet ved Tromsø Museum, en av landets eldste vitenskapelige institusjoner, ble i denne sammenheng spesielt fremhevet.

4.2.1 Utdanning

I begynnelsen av 1980-årene var fire fagmiljøer tillagt et spesielt ansvar for samisk undervisning, forskning, formidling og kulturminnevern: Samiskseksjonen ved Institutt for språk og litteratur, Historieseksjonen ved Institutt for samfunnsvitenskap, Forskningsgruppa samiske studier/etniske relasjoner ved Institutt for samfunnsvitenskap, Samisk-etnografisk avdeling ved Institutt for museumsvitenskap. Senere er samiske temaer integrert i undervisning og forskning også i fagområder ved andre institutt som arkeologi, filosofi, samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning, statsvitenskap, sosiologi, pedagogikk og religionsvitenskap. Også ved andre enheter inngår temaer med eksplisitte samiske problemstillinger i undervisning og forskning, både ved Det juridiske, Det medisinske og Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet. Det er i perioden 1983–2002 produsert i alt 23 doktorgradsavhandlinger innen humaniora, samfunnsvitenskap, naturvitenskap og jus med samisk og/eller urfolkstematikk.

Universitetet i Tromsø har spilt en sentral rolle i arbeidet med å utvikle samisk språk og kultur. Universitetet er i dag den eneste institusjonen i landet

der samisk språk og litteratur er etablert fra grunn- til toppnivå, som grunnfag, mellomfag, hovedfag og doktorgrad. Det er avlagt nærmere to hundre eksamener i samisk på lavere grads nivå (grunnfags- og mellomfagseksamen), mens i alt 11 kandidater har avlagt avsluttende hovedfagseksamen. En av kandidatene har, som den første i landet, avlagt hovedfagseksamen i lulesamisk språk. Universitetet har dermed hatt en avgjørende rolle ved oppbyggingen av samiskspråklig kompetanse gjennom de siste tiår. Det totale antall avlagte eksamener i samisk språk fremgår av tabell 4.1.

Tabell 4.1: Avlagte eksamener i samisk språk og litteratur 1974–2001:

Fageksamener	Antall eksamener
Grunnfag (begge disipliner/språk og litteratur, 20 vekttall)	60
Grunnfag (en av to disipliner, 10 vekttall)	24
Mellomfag (begge disipliner, 10 vekttall)	77
Mellomfag (en av to disipliner, 5 vekttall)	18
Hovedfag	11

Kilde: Universitetet i Tromsø

4.2.2 Senter for samiske studier

Universitetet i Tromsø utgjør et tyngdepunkt for samisk forskning og har et nasjonalt ansvar på dette feltet. Det er her samisk forskning har størst bredde, og universitetet gir forskerutdanning innen ulike fagområder med samiskrelaterte emner.

Senter for samiske studier ble opprettet i 1990 med den overordnede målsetting å fremme undervisning og forskning om samiske forhold ved Universitetet i Tromsø. Senteret har blant annet til oppgave å samordne universitetets virksomhet på området, stimulere til samarbeid på tvers av faggrenser og styrke rekrutteringen til samisk forskning. Det har også som oppgave å gi informasjon og fremme kontakt nasjonalt og internasjonalt om samiske forhold. Senter for samiske studier utlyser hvert år midler til gjennomføring av prosjekter med samisk eller samiskrelaterte temaer som universitetets studenter og forskere kan søke, og forvalter en etablert reisestøtteordning for samiske hovedfags- og doktorgradsstudenter. Med denne støtten kan samiske studenter reise til andre urfolksuniversiteter for å studere i ett semester.

Senteret er en selvstendig enhet underlagt universitetets styre. Det driver omfattende internasjonalt samarbeid innen urfolksforskning (jf. kap. 8). På sikt foreligger planer om å gjøre Senter for samiske studier til et senter for urfolksforskning generelt.

I alt 32 stipendiatstillinger ved universitetet kan sies å være tilknyttet samisk og urfolksrelatert forskning ved en tematisk definisjon av stipendiatenes doktorgradsprosjekter. Kun et fåtall av stillingene er ved tildeling øremerket for samisk forskning; blant annet har Utdannings- og forskningsdepartementet øremerket to stillinger som ble tildelt i 2001. Stillingene er delvis finansiert over universitetets budsjett, delvis av Norges forskningsråd og delvis

av diverse eksterne kilder. Oversikt over antall stipendiatstillinger fordelt på fagområder og med angivelse av finansieringskilder fremgår av tabell 4.2.

Tabell 4.2: Stipendiatstillinger knyttet til samisk og urfolksrelaterte prosjekt fordelt på fakultet og finansieringskilder:

Fakultet	Antall stillinger	Finansiering
Det juridiske	2	Universitetet i Tromsø (UIT)
Det medisinske fakultet	8	UIT (4) Utviklingsfondet for Reindrift (2 delvis finansiering), Helsedepartementet (1), Rådet for psykisk helse o.a. (1)
Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet	1	Norges forskningsråd (NFR)
Senter for samiske studier	1	UIT
Det samfunnsvitenskapelige fakultet	14	NFR (9), UIT (4), NoRFA (1)
Det humanistiske fakultet	5	UIT
Tromsø museum	1	UIT

Kilde: Universitetet i Tromsø

4.2.3 Senter for samisk helseforskning

Senter for samisk helseforskning ble opprettet i 2001 med finansiering fra Sosial- og helsedepartementet. Første året ble det bevilget 2 mill. kr. til drift av senteret. Senteret er knyttet til Institutt for samfunnsmedisin, Universitetet i Tromsø, og skal drive forskning på helse og levekår i områder med samisk bosetting. Det er planlagt at hoveddelen av forskningsaktiviteten skal legges til Karasjøk.

4.3 Samisk høgskole

Samisk høgskole ble formelt opprettet 1. januar 1989 og kom i ordinær drift samme høst. Høgskolen var underlagt Det regionale høgskolestyret for Finnmark frem til 1. august 1994 da de regionale høgskolestyrene ble nedlagt og de statlige høyskolene ble omorganisert til selvstendige statlige høyskoler.

Samisk høgskole er med et studentmåltall på 165 og ca. 60 ansatte den minste statlige høyere utdanningsinstitusjonen i Norge. Høgskolen har siden etableringen hatt et særskilt ansvar for å ivareta samiske utdanningsbehov. Høgskolen er etablert med nordsamisk som undervisnings- og administrasjonsspråk. Det er den eneste høyere utdanningsinstitusjon i Norge der samisk blir brukt i den daglige virksomheten både av høyskolens administrasjon og i undervisning og forskning.

4.3.1 Utdanning

Høgskolen har siden etableringen hatt et hovedansvar for samisk lærerutdanning. Slik utdanning har vært ansett som et sentralt virkemiddel for å sikre de samiske områdene godt kvalifisert personell til barnehagesektoren og skoleverket med basis i samisk kultur. Høgskolen fikk i 1995 tildelt knutepunktansvar for samisk lærerutdanning og dermed et nasjonalt ansvar

for å videreutvikle samisk lærerutdanning og danne samarbeidsnettverk med andre fagmiljøer nasjonalt og internasjonalt. Høgskolen har i denne sammenheng hatt et koordinerende ansvar for sør-samisk og lulesamisk ved Høgskolen i Bodø og Høgskolen i Nord-Tøndelag.

Høgskolen har utviklet en rekke studietilbud spesielt tilpasset for samiske studenter som kan tas enten som ledd i en lærerutdanning eller som videreutdanning av lærere og andre med ulik utdanningsbakgrunn. Høgskolen har i dag studietilbud i:

- samisk språk
- tospråklighetspedagogikk
- flerkulturell forståelse
- spesialpedagogikk
- samisk kunsthåndverk/duodji
- joik og fortellerkunst
- praktisk-pedagogisk utdanning i duodji
- kroppsøving
- matematikk
- norsk
- journalistutdanning

Samisk språk tilbys som semesteremne, grunnfag og mellomfag. I tillegg gis samisk som begynneropplæring for voksne. Kroppsøving og matematikk er kun valgfag i lærerutdanning. De øvrige studietilbudene er med unntak av journalistutdanningen opprettet som semesteremne eller grunnfag. Studiene tilbys noe avhengig av studenttilgang og faglige og økonomiske ressurser. Enkelte studietilbud tilbys som desentraliserte studier.

Journalistutdanningen ble igangsatt som en toårig utdanning høsten 2000. Studiet er organisert som deltidsstudium over tre år. I løpet av denne tiden skal høgskolen selv foreta en evaluering av studieopplegget, med utgangspunkt i blant annet organisering, faglig innhold og rekruttering av studenter og lærekrefter. Det tas ikke opp nye studenter før denne evalueringen er foretatt.

Det totale antall kandidater som har tatt allmenn- og førskolelærerutdanning og antall eksamener avlagt i ulike fag i perioden 1989–2001 fremgår av tabell 4.3.

Tabell 4.3: Avlagte eksamener i perioden 1989–2001:

Utdanning/fag	Antall eksamener
Allmennlærerutdanning	106
Førskolelærerutdanning	50
Samisk semesteremne (10vt)	134
Samisk I (10 vt)	185
Samisk I for administrativt personale (10vt)	36
Samisk II (10 vt)	146
Samisk mellomfagstillegg (10vt)	53
Duodji I (5 vt)	25
Duodji II (5 vt)	15
Tolkeutdanning (10 vt) ¹	17

Tabell 4.3: Avlagte eksamener i perioden 1989–2001:

Utdanning/fag	Antall eksamener
Forkurs for samisk journalistutdanning	28
Flerkulturell forståelse I (10vt)	82
Flerkulturell forståelse II (10vt)	13
Tospråklighetspedagogikk I (10vt)	50
Tospråklighetspedagogikk II (10vt)	37
Spesialpedagogikk I (10 vt)	48
Spesialpedagogikk for videregående skole I (10 vt)	48
Spesialpedagogikk for videregående skole II (10 vt)	27
Voksenpedagogikk ¹	8
Joik og fortelling (10 vt)	9
Praktisk-pedagogisk utdanning for duodji- og kunstutøvere, del 1 (10 vt)	17
Kroppsoving I (5 vt)	4
Matematikk II (5 vt)	1
Norsk (10 vt)	1

¹ Nedlagte fag

Kilde: Samisk høgskole

4.3.2 Forskning og kompetanseoppbygging

Høgskolen har et omfattende engasjement på forskningssiden innen sine spesielle fagområder og spiller en helt sentral rolle når det gjelder å drive forskning og formidling for å oppbevare og utvikle det samiske språket. Høgskolen har helt siden etableringen lagt stor vekt på å utvikle samisk terminologi innen de ulike fagområder. Virksomheten innen dette feltet har bidratt sterkt til utvikling av samisk som vitenskapsspråk. Høgskolen har her vært en hovedaktør.

Høgskolen har i liten grad kunnet rekruttere ferdig utdannede fagfolk direkte fra universitetene. Den særegne kompetansen høgskolen trenger, har den måttet utvikle over tid. En omfattende kompetanseoppbygging hos de ansatte frem til hovedfags- og doktorgradsnivå har foregått kontinuerlig siden høgskolen ble etablert. Det har skjedd i samarbeid med universiteter både i Norge, Sverige og Finland. Rekrutteringsstillinger har vært finansiert delvis over Utdannings- og forskningsdepartementets budsjett, delvis via Forskningsrådet og delvis via andre finansieringskilder. Høgskolen har selv bidratt med ressurser til hovedfagsarbeid for ansatte som ikke har innehatt stipendiatstilling. I alt er sju ansatte i gang med hovedfagsutdanning, mens fem ansatte er i gang med doktorgradsutdanning. Fire av doktorgradskandidatene ventes å fullføre utdanningen i løpet av 2002. En oversikt over antall ansatte som har deltatt i eller som fortsatt er i gang med kompetanseoppbygging fremgår av tabell 4.4.

Tabell 4.4: Antall ansatte som har deltatt i/er i gang med kompetanseoppbygging:

Fag	Hovedfag		Doktorgrad	
	Avlagt eksamen	Igangværende	Avlagt eksamen	Igangværende
Samisk	4	2	2	
Pedagogikk ¹	4	3	1	3
Duodji	1			1
Biologi	1			
Samfunnsfag ²	2	2		
Filosofi			1	
Religionsvitenskap				1

¹ Inkl. pedagogikk, førskolepedagogikk, yrkespedagogikk, tospråklighetspedagogikk

² Inkl. samfunnsfag, statsvitenskap, medievitenskap

Kilde: Samisk høyskole

Høyskolens budsjett er gjennom de senere år styrket betraktelig. I 2001 fikk høyskolen en ekstra tildeling på 1,6 mill. kroner til dekning av utgifter for administrative stillinger og særskilte permisjonsordninger, i tillegg ble kr 300 000 lagt inn i høyskolens faste rammer til dekning av et hovedfagsstipend. Ved behandling av revidert nasjonalbudsjett for 2001 vedtok Stortinget en ekstra bevilgning til oppretting av rekrutteringsstillinger. Ved fordeling av denne bevilgningen fikk Samisk høyskole midler til dekning av tre nye stipendiatstillinger knyttet til fagområdene samisk, kroppsøving og førskolepedagogikk. For 2002 er i alt midler for fire stipendiatstillinger lagt inn i høyskolens budsjettammer. I tillegg er høyskolen tildelt ett doktorgradsstipend over Forskningsrådets rekrutteringsprogram.

Høyskolen har inngått en intensjonsavtale med Nordisk Samisk Institutt om nærmere samarbeid og deltar også aktivt i internasjonalt samarbeid, blant annet gjennom University of the Arctic (jf. punkt 8.2.1).

4.3.3 Spesialpedagogisk støttesystem

Eksterne oppdragsgivere har i økende grad vist interesse for å benytte seg av den kompetansen Samisk høyskole har innen ulike områder.

Styret for Statlig spesialpedagogisk støttesystem har vedtatt å etablere en egen enhet til å lede og koordinere utviklingen av et samisk tyngdepunkt og nettverk i det statlige spesialpedagogiske støttesystemet. Enheten vil bli lagt til Samisk høyskole og inngå i høyskolens oppdragsvirksomhet. Fullt utbygget planlegges enheten å omfatte tre årsverk. Enheten skal yte brukerrettede tjenester både på individ- og systemnivå for opplæringsansvarlige instanser. I tillegg skal det legges vekt på kunnskapsproduksjon og formidling og spredning av kunnskap. Enheten skal også koordinere utviklingen av et nettverk.

4.4 Høgskolen i Bodø

Bodø lærerhøgskole startet det første studietilbudet som var spesielt beregnet for den lulesamiske befolkning på begynnelsen av 1980-tallet. Høgskolen utviklet da et tverrfaglig studium i lulesamisk språk, kultur og historie (5 vekttall) som tilbud i den valgfrie delen av allmennlærerutdanningen. Studiet var åpent også for deltakere utenfor lærerutdanningen. Det første ordinære studietilbudet i lulesamisk språk (10 vekttall) ble opprettet i 1985/86. Etter høyskolereformen i 1994 da lærerhøgskolen ble innlemmet i Høgskolen i Bodø, har denne høyskolen hatt et særlig ansvar for utvikling av studietilbud i lulesamisk innenfor lærerutdanningen og har utviklet studietilbudene ytterligere.

4.4.1 Studietilbud

Høgskolen i Bodø har i dag utviklet fagplaner for

- lulesamisk språk I (10 vekttall)
- lulesamisk språk II (10 vekttall),
- samfunnsfag I med vekt på lulesamisk kultur og historie (10 vekttall)
- duodje I (10 vekttall)

Studietilbudene gis avhengig av antall søkere og tilgang på lærerkrefter og kan tas som del av allmennlærer- og førskolelærerutdanning eller som videreutdanningstilbud for lærere og andre med ulik utdanningsbakgrunn. Tilbudene har ikke vært gitt årlig på grunn av få søkere. Det totale antall kandidater som har avlagt ulike eksamener fremgår av tabell 4.5.

Tabell 4.5: Avlagte eksamener i perioden 1985–2001:

Fag	Antall eksamener
Lulesamisk språk, kultur og historie (5 vt)	20
Lulesamisk språk I (10 vt)	42
Lulesamisk språk II (10 vekttall)	14
Samfunnsfag I (10 vt)	23
Duodje I (10 vt)	30

Kilde: Høgskolen i Bodø

Høgskolen har i samarbeid med Samisk høgskole utviklet et basiskurs i flerkulturell forståelse og samisk kulturkunnskap som fra høsten 2000/2001 inngår i alle profesjonsutdanningene ved høyskolen, herunder også lærerutdanningene. Gjennom basiskurset skal alle kandidatene, både norske og samiske, få kjennskap til nasjonal minoritets- og urfolkspolitikk med vekt på samiske forhold, samt grunnleggende kunnskaper i kulturanalyse, slik at de er i stand til å forstå og hjelpe brukere med ulik etnisk og kulturell bakgrunn og slik håndtere flerkulturelle møter i sin profesjonsutøvelse.

Høgskolen har utstrakt samarbeid med Árran språksenter i Tysfjord når det gjelder tilrettelegging for fleksible læringsformer og fjernundervisning i lulesamisk språk.

Høgskolen i Bodø fikk i 1989 en stipendiatstilling (hovedfagsstipend) med sikte på oppbygging av kompetanse i lulesamisk språk. Det er seinere oppret-

tet en fast stilling som høyskolelektor i lulesamisk språk. Stillingen er knyttet til Avdeling for lærerutdanning med særlig ansvar for å koordinere samiske fordypningsfag for lærerstudenter. Høyskolen har i tillegg fått tildelt to rekrutteringsstipend (doktorgradsstipend) i samfunnsfag med vekt på samiske forhold, finansiert av henholdsvis Utdannings- og forskningsdepartementet og Norges forskningsråd og et rekrutteringsstipend (doktorgradsstipend) i lulesamisk språk finansiert av departementet. Fra Forskningsrådet har høyskolen også fått midler til en professor-II-stilling i lulesamisk språk og et studentstipend (hovedfagsstipend) i samme fagområde.

4.5 Høgskolen i Nord-Trøndelag

Høgskolen i Nord-Trøndelag har et særlig ansvar for sørsamisk språk og kultur innenfor lærerutdanning. Ansvaret ble i 1987 formelt lagt til daværende Levanger lærerhøgskole. Etter høyskolereformen i 1994 er ansvaret videreført ved avdeling for lærerutdanning ved Høgskolen i Nord-Trøndelag.

Den sørsamiske folkegruppen bor spredt innenfor store områder med dominerende norsk bosetning. Det finnes ingen kjerneområder som for den nordsamiske og lulesamiske befolkningen. Det sørsamiske språket har derfor vært utsatt for særlig sterkt press, og det har av den grunn vært særlig viktig å utdanne samiskspråklige lærere for barnehage, grunnskole og videregående skole.

4.5.1 Studietilbud

Studietilbudene i denne perioden har vært en halvårsenhet i sørsamisk språk og en halvårsenhet i samfunnsfag med vekt på sørsamiske forhold. Studentene har dels tatt en slik 10-vektttallsenhet som ledd i sin lærerutdanning, dels som videreutdanning på grunnlag av lærerutdanning eller annen utdanningsbakgrunn. Studietilbudene har vært gitt både i Levanger og desentralisert til Snåsa og Røros. Studiene har ikke vært tilbudt årlig på grunn av få søkere.

Tabell 4.6: Avlagte eksamener i perioden 1983–2001:

Fag	Antall eksamener
Sørsamisk språk 1 (10 vekttall)	40
Sørsamisk språk 2 (10 vekttall)	7
Samfunnsfag med hovedvekt på samiske forhold (10 vekttall)	27

Kilde: Høgskolen i Nord-Trøndelag

Høyskolen fikk i 2001 en ekstra tildeling av midler fra departementet slik at studietilbud i 2. halvårsenhet i sørsamisk språk kunne igangsettes. Studiet er dermed utbygget til årsstudium. Det totale antall avlagte eksamener frem til og med juni 2001 fremgår av tabell 4.6.

Siden 1991 har høyskolen hatt en stipendiatstilling i sørsamisk språk. Høyskolen har i tillegg en stilling som høyskolelærer i samme fag.

4.6 Andre utdanningsinstitusjoner

4.6.1 Høgskolen Finnmark

Høsten 1973 ble Alta lærerhøgskole etablert etter innstilling fra et utvalg som bl.a. skulle vurdere behovet for lærere og lærerutdanning spesielt innrettet mot samiske forhold og de samiske distriktene. Utvalget la stor vekt på behovet for samiske lærere.

Det ble gitt tilbud om studier i samisk til studentene på allmennlærer- og førskolelærerutdanningen på ulike nivåer og av ulikt omfang. Som videreutdanning ble en halvårsenhet i samisk opprettet i 1975 og en årsenhet i 1976. Studietilbudene ble igangsatt avhengig av studentrekruttering og tilgang på fagpersonale.

Hovedansvaret for samisk lærerutdanning ble i 1989 overført til Samisk høgskole da denne institusjonen ble etablert.

Høgskolen gir fortsatt flere studietilbud der samisk kultur og samfunnsliv inngår som en integrert del. Blant annet er det samiske perspektiv innarbeidet i sykepleierutdanning. Høgskolen har i samarbeid med Samisk høgskole hatt desentralisert sykepleierutdanning i Kautokeino.

4.6.2 Høgskolen i Nesna

Høgskolen i Nesna har etter behov og i nært samarbeid med sørsamiske institusjoner gitt et studietilbud i en halvårsenhet i sørsamisk språk. Studiet har vært tilbudt som del av grunnutdanningen for allmennlærere eller som videreutdanning for lærere og andre. Studiet har ikke vært tilbudt siden 1998, og høgskolen har ikke planer om ny igangsetting.

4.6.3 Høgskolen i Oslo

Høgskolen i Oslo har i samarbeid med Samisk høgskole hatt tilbud om hovedfag i duodji. Det har imidlertid ikke vært tatt opp søkere til studiet siden midten av 1990- tallet på grunn av manglende studentrekruttering.

4.6.4 Norges landbrukshøgskole

Norges landbrukshøgskole har gitt et 2-vektallskurs i reindrift som et frivillig tilbud til høyskolens studenter. Gjennom kurset får studentene kjennskap til reindriftsnæringen slik at de kan se den i sammenheng med naturforvaltning for øvrig. Et betydelig antall studenter har gjennom årene gjennomført kurset.

4.6.5 Universitetet i Oslo

Universitetet i Oslo har, som landets eldste universitet, tidligere hatt ansvar for å gi studietilbud i samisk språk. Alt i 1848 ble det opprettet en eksamen i «det lappiske og kvænske sprog» ved universitetet og den første professor i «lappisk og kvænsk» ble utnevnt i 1874. Et professorat i finsk-ugriske språk ble opprettet i 1911, og i 1978 ble et personlig professorat i samisk språk og kultur opprettet. Det var besatt frem til 1989, men har deretter vært ubesatt.

I 1928 ble det innført magistergrad i finsk-ugriske språk. Grunnfagseksamen i samisk ble innført i 1957, mellomfagseksamen i 1965 og magistergraden i 1974.

I en tjueårs-periode fra begynnelsen av 1960 til begynnelsen av 1980 var det over 80 kandidater som avla grunnfagseksamen i samisk og nærmere 20 i mellomfag. I tillegg var det tre kandidater som avla hovedfagseksamen i samisk og to fikk tildelt magistergraden. Frem til Universitetet i Tromsø ble etablert i 1972 og en vitenskapelig stilling i samisk språk ble opprettet i 1974, var Universitetet i Oslo den eneste institusjonen som hadde studietilbud i samisk.

Gjennom hele 1990-tallet har det ikke vært gitt undervisning i samisk ved universitetet. Studiet ble derfor i sin helhet nedlagt av departementet i 2000 etter anbefaling av kollegiet. Begrunnelsen for kollegiets innstilling var både manglende lærerkompetanse og at studiet nå kunne tas både ved Universitetet i Tromsø og ved Samisk høgskole. Kollegiet fant det derfor ikke lenger hensiktsmessig å opprettholde studiet ved Universitetet i Oslo. Nedleggelsen av studiet ved Universitetet i Oslo er i så måte ledd i den faglige arbeidsdelingen mellom universitetene som er igangsatt i tråd med utviklingen av et nasjonalt nettverk – Norgesnett.

5 Samisk rekruttering til høyere utdanning

5.1 Innledning

Samiske studenter er opptatt til ulike studier ved en rekke universiteter og høyskoler i Norge. Institusjonene foretar imidlertid ingen registrering av studentenes etniske bakgrunn eller tilhørighet. Kun for studier som er adgangsbegrenset og med fastsatte kvoter for samiske studenter, har institusjonene oversikt over antall samiske studenter som er opptatt gjennom kvoteordningene. Dette tallmaterialet omfatter imidlertid bare et lite antall studier. Det finnes dermed ikke statistisk materiale som viser faktisk rekruttering av samiske studenter til høyere utdanning.

Tallmateriale fra de to statlige samiske videregående skolene og fylkeskommunale videregående skoler hovedsakelig i Nord-Norge og Nord-Trøndelag, kan angi rekrutteringspotensialet til høyere utdanning. I tillegg kommer opptak på grunnlag av realkompetanse som ble innført fra og med opptaket i 2001, og vil kunne utgjøre et betydelig rekrutteringspotensial i kommende år.

5.2 Samisk ved videregående skoler

Ved de to samiske videregående skolene i henholdsvis Karasjok og Kautokeino foregår undervisningen på samisk så langt det er praktisk mulig. I tillegg gis det opplæring i samisk språk, i samiske emner og fag ved et tjuetalls fylkeskommunale videregående skoler, de aller fleste i Nord-Norge og Nord-Trøndelag.

Det gis tilskudd til ekstra språkopplæring i samisk for elever og lærlinger i videregående opplæring. Tilskuddet gis for samiske elever/lærlinger som får undervisning i samisk ved andre enn de samiske videregående skolene.

Ved de fylkeskommunale videregående skolene i Finnmark, får alle elever som velger det, opplæring i samisk (nordsamisk) ved vedkommende skole. I øvrige fylker er ansvaret for opplæring i samisk tillagt enkelte skoler. I Troms skal Nordreisa videregående skole stå for fjernundervisning i samisk fra og med skoleåret 2001/2002. I Nordland er det to skoler som har ansvaret for samisk i videregående opplæring, Hamarøy videregående skole som har ansvaret for lulesamisk, og Mosjøen videregående skole som har ansvaret for tilbudet i sørsamisk. Grong videregående skole koordinerer all samisk opplæring ved de videregående skolene i Nord-Trøndelag. I Sør-Trøndelag har Røros og Oppdal videregående skoler opplæring i samisk (sørsamisk).

Ved de to samiske videregående skolene har det totale antall elever vært synkende i siste halvdel av 90-tallet. Ved skolen i Karasjok som har allmennfaglig studieretning, er elevtallet gått ned fra 120 i 1993/94 til 88 i 2001/2002. Ved skolen i Kautokeino, som har yrkesfaglige studieretninger, har elevtallet gått ned fra 110 elever i 1993/94 til 71 elever i 2001/2002. Ved de fylkeskommunale videregående skolene i Finnmark er derimot tendensen den motsatte

ved at et klart økende antall elever tar samisk språkopplæring. Det er især en markant økning i antall elever som tar samisk som førstespråk. Nedgangen i antall elever i de to samiske videregående skolene synes dermed å oppveies av at et økende antall elever i fylkeskommunale videregående skoler velger samisk. Antall elever i videregående skoler i Karasjok og Kautokeino fremgår av tabell 5.1, mens antall elever i fylkeskommunale videregående skoler i Finnmark med opplæring i samisk fremgår av tabell 5.2.

En oversikt over det totale antall elever i videregående skoler med opplæring i samisk år 1999/2000 angir et totaltall på 463 elever, derav 225 som tar førstespråk og 114 som tar andrespråk, i alt 339, de øvrige fordeler seg på B- og C-språk og valgfag. Skoleåret 2001/2002 ble det for første gang igangsatt opplæring i lulesamisk som førstespråk i videregående opplæring. Det er en naturlig følge av at man i Tysfjord kommune har gitt opplæring i lulesamisk som førstespråk i grunnskolen siden 1991.

Tabell 5.1: Antall elever ved videregående skoler i Karasjok og Kautokeino:

Institusjon	Antall elever		
	1993/94	1999/2000	2001/2002
Karasjok ¹	120	118	88
Kautokeino ²	110	68	71

¹ Allmennfaglig studieretning

² Yrkesfaglig studieretning

Kilde: Statens utdanningskontor i Finnmark

Tabell 5.2: Totalt antall elever i fylkeskommunale videregående skoler i Finnmark med opplæring i samisk:

Fag	Antall elever		
	1993/1994	1999/2000	2000/2001
Samisk som førstespråk	4	70	110
Samisk som andrespråk	26	36	35
Samisk som B-,C- eller valgfag	55	67	59
Totalt	85	173	204

Kilde: Statens utdanningskontor i Finnmark

5.3 Rekruttering til Samisk høgskole

Rekrutteringsområdet for Samisk høgskole er i prinsippet hele det samiske området, det vil si både Sverige, Finland og Russland i tillegg til de samiske områdene i Norge. Et flertall av studentene kommer likevel fra nærområdet, fra kommunene Kautokeino og Karasjok (60 pst.), øvrige studenter kommer vesentlig fra andre kommuner i Finnmark, Troms og Nordland (32 pst.), mens 8 pst. kommer fra Sverige og Finland (tall for studieåret 1998/99).

Høgskolen har gjennom flere år hatt problemer med å fylle studieplassene, især til førskolelærerutdanning, men også til allmennlærerutdanning. For

disse utdanningene er det fastsatt spesifisert måltall for opptak. På grunn av for lave søkertall har det ikke vært årlige opptak til førskolelærerutdanningen de siste årene. Opptaket høsten 2001 viser imidlertid en positiv utvikling, med økt opptak til begge de omtalte utdanningene og oppfylling av det totale studentmåltallet.

For opptak ved Samisk høyskole kreves det at studentene behersker samisk språk. Potensielle søkere vil derfor primært være elever som tar samisk som førstespråk i videregående opplæring. Søkere med samisk som andrespråk eller samiskkunnskaper oppnådd på annen måte kan opptas ved bestått språktest.

En oversikt over antall elever som avla eksamen våren 2001 ved videregående skoler allmennfaglig studieretning med samisk i fagkretsen fremgår av tabell 5.3. Tallene inkluderer ikke elever ved yrkesfaglig studieretning som med tillegg av fastsatte teorifag/samisk vil oppnå generell studiekompetanse. Disse kommer i tillegg.

Tabell 5.3: Antall elever som avla eksamen i samisk våren 2001 ved videregående skoler, allmennfaglig studieretning:

	Totalt antall	Nordsamisk	Sørsamisk	Lulesamisk
Samisk førstespråk	74	73	1	
Samisk andre språk	35	28	2	5
Samisk i B/C-språk	50			

Kilde: Læringscenteret

Dersom en regner med en studiefrekvens på ca. 50, vil i underkant av 40 elever som fullfører eksamen ved videregående skoler årlig være kompetente for direkte opptak ved Samisk høyskole, i tillegg noe i overkant av 40 ved bestått språktest.

5.4 Opptakskvoter for samiske søkere

Det har gjennom lengre tid vært etablert særskilte tiltak for å bedre rekrutteringen av samiske søkere til høyere utdanning. Ved flere institusjoner er det fastsatt egne kvoter for samiske søkere. Ved Universitetet i Tromsø er det opprettet kvoter for samiske studenter til de fleste studier der det er adgangsbegrensning. Det gjelder for opptak til medisin, psykologi, jus, farmasi, fiskerikandidat, fiskerihelse, havbruk, høyere landbruk og sivilingeniørstudiet. For å bli opptatt via kvoteordningen, må søkerne fylle kravene for å stå i samemantallet, men det er ikke krav om at de faktisk står i manntallet. Innenfor disse studieplassene blir søkere med samisk språkkompetanse igjen prioritert. Ordningen med kvoter for samiske studenter er et klart uttrykk for universitetets ansvar for å frembringe og formidle kunnskaper til beste for det samiske samfunn. Ordningen er i så måte en parallell til den ordningen som gjelder også for nord-norske søkere innen en rekke studier.

Også ved andre institusjoner er det fastsatt samiske kvoter til enkelte studier. Ved Universitetet i Bergen har det gjennom en årrekke vært avsatt inntil 2 studieplasser for samisktalende samer ved medisinerstudiet.

Ved Høgskolen i Finnmark er inntil 10 pst. av studieplassene i regional kvote avsatt for samiske studenter. Kvotordning praktiseres også ved opptak til studiet i medieteknikk ved høyskolene i Lillehammer og Stavanger, til ortopediingeniør-, reseptar- og tannteknikerstudiet ved Høgskolen i Oslo og til veterinærstudiet ved Norges veterinærhøgskole. For opptak i disse kvotene kreves det at søkerne dokumenterer kunnskaper i samisk.

Institusjonene praktiserer noe ulike kriterier for opptak via kvoteordningene, idet de opererer med forskjellige definisjoner av samisk søker/samisk student. Departementet vil be institusjonene samordne praksis på dette området (jf. punkt 8.7)

6 Samisk forskning

6.1 Innledning

Samisk forskning skal bidra til å styrke, bevare og utvikle samisk kultur og språk. Forskning er også viktig for ressursforvaltning og næringsutvikling. I en tid der lokalsamfunnene gjennomgår omfattende endringer, øker bevisstheten om betydningen av forskningsbasert kunnskap som underlag for fremtidig utvikling.

Det foregår samisk forskning på en rekke fagfelt. Humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning har fra gammelt av hatt en dominerende stilling, men dette bildet er i det senere blitt mer nyansert. Det er blitt økt oppmerksomhet om behovet for å utvikle en bredere disiplinmessig tilnærming til samiske problemstillinger.

6.2 Finansiering av forskning

Kommunal- og regionaldepartementet har samordningsansvar for statlig samepolitikk. I henhold til prinsippet om departementenes sektoransvar, har hvert departement ansvar for å følge opp samepolitikken innen sine ansvarsområder. På tilsvarende måte har hvert departement ansvar for langsiktig kompetanseoppbygging på sine felt. Forskning om samiske forhold finansieres derfor av ulike departementer.

Kommunal- og regionaldepartementet gir midler til Forskningsrådets program for samisk forskning og til ulike enkeltprosjekter. Universitetet i Tromsø har mottatt midler til et prosjekt knyttet til Makt- og demokratiutredningen 1998–2003. Prosjektet skal blant annet se på faktorer som påvirker maktforholdet mellom den norske majoritetsbefolkningen og den samiske minoritetsbefolkningen. Departementet har i flere år bevilget midler til rettshistorisk forskning ved Nordisk Samisk Institutt. Det er også gitt midler til Urfolksnettverket og til Samisk tekstbank (jf. punkt 6.4 og 7.2).

Utdannings- og forskningsdepartementet finansierer samisk forskning gjennom sine bevilgninger til universiteter og høyskoler, herunder til rekrutteringsstillinger og faste vitenskapelige stillinger (jf. omtale under de enkelte institusjoner). Departementet finansierer også samisk forskning gjennom bevilgningen til Norges forskningsråd (jf. punkt 6.3).

Sosialdepartementet/Helsedepartementet . Senter for samisk helseforskning i Karasjok ble etablert fra 1. januar 2001. Senteret er en avdeling under Institutt for samfunnsmedisin ved Universitetet i Tromsø, som skal drive tverrfaglig forskning og undervisning i temaer knyttet til samisk helse. Det tidligere Sosial- og helsedepartement har gitt tilskudd til drift av senteret, og bidrar også til finansiering av en helse- og levekårsundersøkelse i samiske bosettingsområder. Datainnsamling til helse- og levekårsundersøkelsen skal etter planen starte sommeren/høsten 2003.

Daværende Sosial- og helsedepartement har også etablert en stipendordning for utdanning i rehabiliteringsrelevante fag for samisktalende personer innenfor prioriterte personellgrupper. Ordningen ble etablert som en prøveordning i 2000. Sametinget forvalter stipendordningen og har også fastsatt retningslinjer for tildeling.

Landbruksdepartementet finansierer forskning knyttet til reindriftsnæring. Reindriften er en viktig bærer av samisk kultur og identitet og har stor betydning både økonomisk, sosialt og kulturelt. I likhet med mange andre næringer har endrede rammevilkår også påvirket reindriften. Reindriftens utviklingsfond (RUF) får årlig 5 mill. kroner til forskning og forskningsformidling gjennom reindriftsavtalen mellom staten og Norges Reindriftssamers Landsforbund (NRL). RUF har vedtatt en ny strategisk plan for perioden 2002–2005. Hensikten med planen er å fremskaffe kunnskap som bidrar til å nå målet om en bærekraftig reindrift. Planen skal gi grunnlag for målrettet forskning som er næringsrettet og som etterspørres av næring og forvaltning. Det legges vekt på formidling av de resultater forskningen kommer frem til.

Den fremtidige reindriftsforskningen vil bygge på innsatsområdene og prioriteringene som er lagt til grunn i Landbruksdepartementets handlingsplan «Prioritering innen mat- og landbruksforskning». Den nyutviklede handlingsplanen for landbruksforskningen vil utgjøre grunnlaget for prioriteringene i år 2002 og fremover. I tråd med planen skal opptrappingen fordeles på syv innsatsområder. Reindrift berøres under fire av disse innsatsområdene: Produksjon av spesialiserte landbruksprodukter, biologisk mangfold, klima og energi og kunnskapsgrunnlag for politikkutforming. Også RUF sin nasjonale «Strategisk plan for forskning og formidling i reindriften for perioden 2002–2005» vil legge klare føringer for fremtidige prioriteringer innen forskningen. Strategiplanen ønsker å spisse forskningsinnsatsen mot fem områder med en rekke aktuelle og sentrale utfordringer fordelt på ulike vitenskapelige disipliner. Disse områdene er: Arealinngrep og ytre påvirkning, beite og produksjon, verdiskapning, styring og organisering og likestilling. Fremover vil Regjeringen ha fokus på å søke å ta i bruk reindriftsutøvernes tradisjonelle kunnskaper og involvere disse i forskningsprosjekter.

Justisdepartementet. I NOU 2001: 34 Samiske sedvaner og rettsoppfatninger – bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget, presenteres materiale fra et forskningsprosjekt om samiske rettsforhold. Prosjektet har vært finansiert av midler fra *Justisdepartementet* og *Norges forskningsråd*. Det tverrfaglige prosjektet har samlet jurister, historikere og representanter for filosofi og samfunnsvitenskap. Forskere fra flere faglige miljøer har vært representert, herunder Universitetet i Tromsø, Universitetet i Oslo, Samisk høgskole og Nordisk Samisk Institutt. Her blir nyervervet forskningsbasert kunnskap om samiske rettsforhold i Finnmark lagt frem på bred basis.

6.3 Norges forskningsråd

Norges forskningsråd har siden opprettelsen i 1993 støttet samisk forskning. Også før dette ble forskning om samiske temaer støttet, i all hovedsak gjennom Norges allmennvitenskapelige forskningsråd.

De ulike deler av Forskningsrådet har ansvar for å inkludere samiske perspektiver i sin forskningsinnsats der det er relevant. De fleste prosjektene rådet har gitt støtte til, har vært finansiert av Området for kultur og samfunn, men også andre områder har gitt midler til samiskrelevant forskning.

Fra 1993 til i dag har Forskningsrådet gitt ca. 79 mill. kroner i støtte til samisk forskning. Støtten fordeler seg på 107 prosjekter. Det er gitt støtte til 57 FoU-prosjekter, 32 doktorgradsstipend og 31 studentstipend (ett prosjekt kan omfatte støtte til flere typer tiltak). Oversikt over Forskningsrådets støtte til samisk forskning fordelt på områder fremgår av tabell 6.1, mens tabell 6.2 viser antall støttede prosjekter fordelt på fag og tabell 6.3 viser antall støttede prosjekter fordelt på institusjoner. Antall doktorgradsstipendiater fordelt på institusjoner per i dag fremgår av tabell 6.4.

Tabell 6.1: Støtte til samisk forskning siden 1993 fordelt på områder (i mill. kr):

Kultur og samfunn	52,0
Miljø og utvikling	17,0
Industri og energi	8,0
Miljø og helse	1,5
Bioproduksjon og foredling	0,3
Totalt	78,8

Kilde: Norges forskningsråd

Tabell 6.2: Antall støttede prosjekt siden 1993 fordelt på fag:

Arkeologi	6
Biofag	2
Etnologi	1
Filosofi	2
Historie	4
IKT	4
Info- og medievitenskap	2
Jordbruksfag	1
Litteraturvitenskap	4
Pedagogikk	2
Psykatri	2
Rettsvitenskap	7
Samfunnsvitenskap	1
Sosialantropologi	14
Sosialpsykologi	1
Sosiologi	6
språkvitenskap og filologi	11
Statsvitenskap	2
Sykepleievitenskap	1
Teknologi	1
Teologi og religionsvitenskap	5
Zoologi	2
Økonomi	2
Tverrfaglige humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag	25
Totalt	108

Kilde: Norges forskningsråd

Tabell 6.3: Antall støttede prosjekt siden 1993 fordelt på institusjoner:

Universitetet i Tromsø	42
Universitetet i Oslo	6
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet	3
Universitetet i Bergen	2
Norges landbrukshøgskole	2
Menighetsfakultetet	1
Samisk høgskole	4
Andre statlige høyskoler ¹	5
Nordisk Samisk Institutt	6
Finmarksforskning	3
NINA/NIKU	3

Tabell 6.3: Antall støttede prosjekt siden 1993 fordelt på institusjoner:

Forskningsinstitutter ²	4
Barnevernets utviklingssenter (BUS)	3
Museer ³	2
Div. andre institusjoner ⁴	22

¹ Inkl. Høgskolene i Bodø, Narvik og Tromsø med ett prosjekt hver, Høgskolen i Finnmark med 2 prosjekter

² Inkl. NIBR, NORUT, NOVA og NUPI med ett prosjekt hver

³ Inkl. Norsk folkemuseum og Varanger samiske museum med ett prosjekt hver

⁴ Inkl. en rekke institusjoner, organisasjoner, bedrifter m.m.

Kilde: Norges forskningsråd

Tabell 6.4: Antall doktorgradsstipendiater fordelt på institusjoner i 2002:

Universitetet i Tromsø	5
NIBR	1
Høgskolen i Bodø	1
Kirkenes sykehus	1
Samisk høgskole	1
Nordisk Samisk Institutt	1
Universitetet i Oslo	1
Universitetet i Bergen	1
Totalt	12

Kilde: Norges forskningsråd

Høsten 2000 vedtok Forskningsrådet en femårig handlingsplan for samisk forskning. Planen bygger blant annet på Forskningsrådets og Sametingets utredninger om samisk forskning (jf. punkt 1.6). I henhold til planen skal Forskningsrådet arbeide aktivt for å inkludere samisk forskning i sine programmer og øvrige tiltak. En vil også arbeide for å avdekke forskningsfelt som er lite belyst.

Sentralt i handlingsplanen står Program for samisk forskning, som skal løpe i perioden 2001–2005. Dette programmet får så langt midler fra Utdannings- og forskningsdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet. Forskningsmidler fra programmet ble første gang utlyst høsten 2001 og med tildeling fra 2002. Utlysningen var tematisk bred og åpen. Det kom inn 22 søknader fra 12 institusjoner, de fleste fra Universitetet i Tromsø og Nordisk Samisk Institutt. Nesten halvparten av søknadene var tverrfaglige. Ni søknader ble innvilget. Blant disse var en bevilgning til Nordisk Samisk Institutt for planlegging av et stort prosjekt om samisk i samfunnet, og et tverrfaglig prosjekt om etniske relasjoner i Nordland i historisk perspektiv ved Universitetet i Tromsø med medvirkning fra Árran lulesamisk senter og Lofotmuseet. Prosjektet er tildelt 4,6 mill. kroner, fordelt over fire år.

Samiske prosjekter som ikke passer inn i Program for samisk forskning, kan vurderes i andre deler av Forskningsrådet i forhold til prosjektets tema,

både innenfor programmer og fri prosjektstøtte. Blant annet har Forskningsrådet under sin globaliseringsatsing gitt 4,3 mill. kroner til prosjektet *The challenge of indigenusness: Politics of rights, resources and knowledge* ved Senter for samiske studier, Universitetet i Tromsø. Siktemålet er på tverrfaglig grunnlag å studere spørsmål knyttet til urbefolkninger slik disse har vokst frem på ulike nivåer, internasjonalt, nasjonalt og lokalt. Programmet Kunnska-
psutvikling for norsk språkteknologi vektlegger forskning for å få frem språk-
teknologiske ressurser og verktøy for talt og skrevet norsk i ulike varianter, sekundært også samisk.

6.4 Urfolksnettverket

I 1997 ble det opprettet et nettverksprosjekt for urfolksforskning, som ett av Forskningsrådets tiltak for samisk forskning. Midler har også kommet fra Kommunal- og regionaldepartementet.

Nettverket er et samarbeidsprosjekt mellom Universitetet i Tromsø, Samisk høgskole og Nordisk Samisk Institutt. Formålet har vært å fremme samisk forskning og urfolksforskning gjennom kontakt mellom forskere fra ulike miljøer og land, og på denne måten stimulere til rekruttering og nye forskningsprosjekter.

Forskningen i nettverket er organisert i kjernegrupper som har bestått av forskere fra de nordiske land og Canada. Det har også vært organisert seminarer og doktorgradsskurs. Høsten 2001 ble det avholdt et evalueringsseminar i forbindelse med avslutningen av den ordinære prosjektperioden. Det ble konkludert med at nettverket hadde ført til en betydelig grad av økt samarbeid. Flere forskningsprosjekter var også initiert, blant annet innenfor samisk språkteknologi. I dag er rundt fem kjernegrupper etablert med utgangspunkt i urfolksnettverket. Det er utarbeidet en sluttrapport fra prosjektet som påpeker at det ligger et potensial for å utvikle et bedre og mer effektivt samarbeid mellom de deltakende institusjoner. Rapporten tar til orde for at nettverkets aktiviteter videreføres (jf. punkt 9.10.4).

6.5 Kompetansesenter for urfolksrettigheter

I St.meld. nr. 21 (1999–2000) *Menneskeverd i sentrum* ble det foreslått å opprette et kompetansesenter for urfolksrettigheter i Nord-Norge. Stortinget sluttet seg til forslaget. Senteret er under etablering. Det vil bli fastsatt vedtekter.

Senteret, som lokaliseres til Kautokeino, skal arbeide med dokumentasjon, formidling, informasjon og nettverksbygging. Senteret kan også peke på hvor det er behov for ny forskning, men skal ikke selv drive forskning. Senteret finansieres av Kommunal- og regionaldepartementet og Utenriksdepartementet i fellesskap.

6.6 Samisk arkiv-, informasjons- og dokumentasjonscenter

Samisk arkiv har ansvar for arbeid med samiske historiske arkiver. Samisk arkiv var tidligere organisert som et prosjekt under Nordisk Samisk Institutt

og ble etablert som egen stiftelse i 1995. Arkivet skal sikre samisk forskningsmateriale, og dermed blant annet betjene de institusjoner som skal drive forskning. Samisk arkiv planlegger å samlokalisere arkivet med Samisk høyskole og Nordisk Samisk Institutt innenfor et felles vitenskapsbygg i Kautokeino.

Fra 1. januar 2002 ble det statlige forvaltningsansvaret for Samisk arkiv overført fra Kultur- og kirke departementet til Sametinget.

7 Nordisk samarbeid

7.1 Innledning

Det har vært fast samarbeid om samiske spørsmål på embetsmannsnivå mellom Finland, Sverige og Norge siden 1964 gjennom «Nordisk samarbeidsorgan for same- og reindriftsspørsmål». Nordisk sameråd – et samarbeidsorgan for de nordiske sameforeningene – var med frem til 1984. Utover nitti-tallet da samenes folkevalgte organer (sametingene) etablerte seg som samenes viktigste talerør, fikk imidlertid samarbeidsorganet mindre betydning.

I 1995 vedtok de tre nordiske sameministrene å igangsette et arbeid med sikte på en nordisk samekonvensjon. Dette ble fulgt opp med at en nordisk arbeidsgruppe der også sametingene var med, i 1998 avga en rapport der behovet og grunnlaget for en samekonvensjon ble vurdert.

En enstemmig arbeidsgruppe konkluderte med at arbeidet med en nordisk samekonvensjon er viktig og bør føres videre. I tillegg foreslo arbeidsgruppen at det uavhengig av konvensjonsarbeidet blir opprettet forhandlings- og konsultasjonsmekanismer i forhold til samiske spørsmål på to nivåer:

- på det politiske nivå ved at sameministrene og sametingspresidentene kommer sammen en gang i året
- på administrativt nivå ved at en fast gruppe tjenestemenn/embetsmenn fra regjeringene og sametingene kommer sammen noe oftere.

Forslagene har vært fulgt opp av sameministrene. Et årlig fellesmøte mellom ministrene og sametingspresidentene er innført, mens det på administrativt nivå er etablert et «Nordisk embetsmannsorgan for samiske spørsmål». Det forberedende arbeidet for disse møtene har gitt samarbeidsorganet en ny og viktig funksjon.

På ministermøtet i november 2001 ble det vedtatt å nedsette en ekspertgruppe til å utarbeide et utkast til en nordisk samekonvensjon. Ifølge ekspertgruppens mandat er utdanning og forskning omtalt som ett av flere områder som i tilfelle bør reguleres i en konvensjon. Ekspertgruppens utredning skal foreligge innen 31. desember 2003.

7.2 Nordisk Samisk Institutt (NSI)

Nordisk Samisk Institutt i Kautokeino har eksistert siden 1973. Det er en nordisk institusjon for samisk forskning hovedsakelig finansiert av Nordisk Ministerråd. Instituttet har som formål å styrke og utvikle samisk språk, kultur og samfunnsliv. NSI legger vekt på bruk av samisk språk i sin virksomhet.

Alle de nordiske land er representert i styret for NSI. Tre av medlemmene oppnevnes etter forslag fra Sametingene i Norge, Sverige og Finland. De øvrige to blir oppnevnt av Nordisk Ministerråd.

NSI sysselsatte høsten 2001 24 personer (19 årsverk) og har et årlig budsjett på vel 10 mill. kroner. For 2002 er basisbevilgingen fra Nordisk Ministerråd i overkant av 7 mill. kroner. Instituttet søker prosjektmidler fra ulike

kilder, blant annet fra Forskningsrådet. Ett av prosjektene får midler fra Forskningsrådets program «Landskap i endring».

En fireårig forskningsplan ble vedtatt i 1998 og en ny strategiplan er nylig vedtatt. Instituttets virksomhet er konsentrert om tre faglige satsingsområder, samfunnsforskning, samisk språkforskning og rettshistorisk forskning. Instituttet har en rekke prosjekter innenfor alle sine satsingsområder. Hovedtyngden av forskningen innenfor satsingsområdene har allsamisk karakter. Samfunnsforskning utgjør etter hvert en betydelig del av aktiviteten ved NSI, bl.a. annet som en følge av forholdsvis god tilgang på ekstern finansiering av prosjekter på dette feltet.

NSI har både et nordisk og et bredere internasjonalt perspektiv for sine aktiviteter. Instituttet deltar blant annet i prosjektet «Sustainable Reindeer Husbandry» under Arktisk Råd. I denne forbindelse er en forsker stasjonert i Russland. Det arbeides også med å knytte virksomheten nærmere til universitetene i henholdsvis Tromsø, Oulu i Finland, og til Luleå, Umeå og Stockholm i Sverige for å samarbeide om forskning og forskerrekruttering. I tillegg er det innledet et samarbeid om samisk forskning med universitetet i Göteborg. NSI tar sikte på å utvikle et nettverk for informasjon, forskerutveksling og rekruttering av medarbeidere mellom naturlige samarbeidsinstitusjoner. Det blir lagt særlig vekt på formidling av forskning i denne sammenheng.

Instituttet deltar også i internasjonalt urfolkssamarbeid i nærområdene og Europa, og med andre deler av verden. NSI har også deltatt i EU-finansierte prosjekter knyttet til rettsforskning og språk. Instituttet arrangerer faglige seminarer og utgir blant annet skriftserien «Diedut».

NSI spiller en viktig rolle for samisk forskning og for rekruttering av samiske forskere. Fire av forskerne ved instituttet har disputert siden 1997, og målsettingen er at flere skal ta doktorgrad i de nærmeste år.

Institusjonen arbeider med å utvikle flere infrastrukturtiltak som grunnlag for forskning. Blant annet er arbeidet med en samisk tekstbank påbegynt. Tekstbanken består av lyd- og tekstmateriale i digitalisert form, som skal danne grunnlag for samisk språkforskning, men også være til nytte for annen forskning.

NSI har også satt i gang et forprosjekt med sikte på utvikling av en samisk samfunnsvitenskapelig database. Bakgrunnen er økt oppmerksomhet om mangelen på kvantitative data om samiske samfunnsforhold og behovet for å bedre tilgjengeligheten av data som allerede finnes. Hensikten med prosjektet er derfor å legge til rette for utvikling og drift av en database med samiskrelevante statistikk, som kan brukes i samisk samfunnsforskning og samfunnsplanlegging. Databasen er også ment å dekke kunnskapsbehov i samisk offentlighet, i lokalsamfunn og undervisning med mer (jf. punkt 9.10.5).

Nordisk ministerråd har oppfordret Nordisk Samisk Institutt til å inngå et nærmere samarbeid med Samisk høgskole. Ministerrådet foretar for tiden en gjennomgang av det nordiske samarbeidet, herunder organisering, tilknytningsform og finansiering av nordiske institutter for høyere utdanning og forskning under ministerrådet. En avklaring av fremtidig organisering forventes i løpet av 2002. NSI omfattes også av denne prosessen.

7.3 Nordiske utvekslingsprogram

Som ledd i det nordiske samarbeidet er det i regi av Nordisk Ministerråd etablert flere programmer med sikte på økt student- og lærer-/forskerutveksling. Gjennom *Norplus*-programmet tildeles studenter stipend for å ta deler av et studium i et annet nordisk land. Programmet tar også sikte på lærerutveksling. Samisk høyskole deltar for eksempel i et Norplus-nettverk med universiteter i Finland og Sverige innen samisk språk. *Nordmål* er et program for nordisk språkforståelse. Det omfatter også prosjekter om samisk språk. Universitetet i Tromsø har blant annet deltatt i to slike prosjekter. Nordisk Forskerutdanningsakademi (NorFa) er en støtteordning for nordisk samarbeid om forskerutdanning og forskermobilitet. Det er også etablert en stipendordning for de baltiske landene og Nordvest-Russland med sikte på å bidra til langsiktig kompetanseutvikling og nettverksbygging mellom Norden og de nordiske nærområdene.

8 Internasjonalt samarbeid utenom Norden

8.1 Innledning

Urfolksspørsmål er blitt internasjonalisert, og det er økende behov for å samarbeide internasjonalt om utdanning og forskning ut fra et urfolksperspektiv. I de senere år har den internasjonale orienteringen også blitt forsterket innen samisk forskning. Utdannings- og forskningsinstitusjoner i Norge har en spesiell rolle i internasjonalt forskningssamarbeid gjennom den kompetanse på urfolkforskning som her er bygd opp.

8.2 Arktisk råd

Arktisk råd (Arctic Council) ble opprettet i 1996 som et regionalt samarbeidsorgan og omfatter de fem nordiske land, foruten USA, Canada og Russland. Urfolksorganisasjoner i arktiske strøk kan få status som permanente deltakere. Blant annet Samerådet har denne status. Arktisk råd skal bidra til å fremme miljør samarbeid og bærekraftig utvikling i de nordlige områder. Et toårig prosjekt om reindrift, organisert i regi av rådet og finansiert av Utenriksdepartementet og Landbruksdepartementet, avsluttes ved utgangen av 2002. Prosjektet er lagt til Senter for samiske studier ved Universitetet i Tromsø.

8.2.1 Arktisk universitet

Arktisk universitet (University of the Arctic) er etablert av Arktisk råd som et nettverkssamarbeid mellom universiteter og høyskoler i det arktiske området. Samarbeidet er spesielt rettet inn mot arktisk forskning og lærer- og studentutveksling. Høyere utdanningsinstitusjoner i åtte forskjellige land, Norge, Sverige, Finland, Island, Russland, USA og Grønland, deltar i nettverket. Arktiske urfolk har en sentral plass i samarbeidet. Universitetet i Tromsø, Samisk høgskole og Nordisk Samisk Institutt deltar i samarbeidet. Et eget mobilitetsprogram under Arktisk universitet, kalt North2north, settes i gang i 2002 med varighet til 2005.

8.3 Forum for urfolksspørsmål

Forum for urfolksspørsmål i bistanden er et prosjekt initiert av Utenriksdepartementet og NORAD. Forumet er møteplass for norske, samiske og internasjonale forskningsmiljøer, bistandsmiljøer og interesseorganisasjoner, med sikte på erfaringsutveksling og kompetanseoppbygging. Sekretariatet er lagt til Senter for samiske studier, Universitetet i Tromsø. Konferansen «Competence Building and Indigenous Peoples» ble holdt i regi av forumet høsten 2001.

8.4 Utvekslingsprogram

Flere av de generelle internasjonale utdanningsprogrammene er relevante for samarbeid om samisk språk-, kultur- og samfunnsspørsmål.

EU- programmene Sokrates og Leonardo da Vinci kan benyttes til samiskrelatert utdanningssamarbeid. Leonardo da Vinci som er et program for yrkes- og profesjonsutdanning, omfatter samarbeid mellom utdanningsinstitusjoner og næringsliv (utplasseringer, utvekslinger, pilotprosjekt), mens Sokrates er et program for allmennutdanning på alle nivåer. Den høyere utdanningsdelen av programmet kalles Erasmus og omfatter student- og lærerutveksling og faglig utviklingsarbeid. De aller fleste høyere utdanningsinstitusjoner deltar i Sokrates-Erasmus-programmet.

Det er videre etablert en støtteordning for utdanning for studenter fra utviklingsland og Sentral- og Øst-Europa (Kvoteprogrammet). Det gir hvert år støtte til studenter fra u-land og Sentral- og Øst-Europa for å ta høyere utdanning i Norge. De fleste universitetene og høyskolene deltar i Kvoteprogrammet, som blant annet kan benyttes til å ta imot russiske samiske studenter. Universitetet i Tromsø og de fleste høyskolene med samisk utdanning deltar dessuten i Barentsplusprogrammet, et eget utvekslingsprogram som ble opprettet i 1995 og gir støtte til student- og lærerutveksling og faglig utviklingsarbeid.

9 Utviklingen fremover – mål og tiltak

9.1 Innledning

Videre kunnskapsutvikling er en forutsetning for at det samiske samfunnet skal kunne bevare og utvikle sin identitet, språk og kultur og få en bærekraftig næringsutvikling. Det er av den grunn en målsetting å styrke samisk utdanning og forskning, øke rekrutteringen av samiske studenter og gi økt kunnskap om samiske samfunnsforhold og samisk kultur som ledd i en helhetlig kompetanseoppbygging. Spesiell vekt vil bli lagt på bevaring og styrking av det samiske språket som en grunnleggende forutsetning for selvforståelse og identitet og forankring i eget samfunn. Satsing på samisk grunnforskning og forskerutdanning vil inngå i regjeringens generelle opptrappingsplan for forskning.

Samisk utdanning og forskning står overfor særskilte utfordringer knyttet til demografiske forhold. Dette gjelder særlig utdanning og forskning der samisk er vedtatt undervisnings- og forskningsspråk. Flere institusjoner er imidlertid preget av underkritiske fagmiljøer med problemer knyttet til studentrekruttering og/eller rekruttering av vitenskapelig personale. Det er i dagens situasjon et paradoks at den institusjonen som har den høyeste vitenskapelige kompetansen i samisk språk, nemlig Samisk høgskole, kun gir utdanning i faget på lavere nivå og dermed ikke forskerutdanning, mens Universitetet i Tromsø som har formell myndighet til å gi utdanning på toppnivå, har ubesatte professorat og dermed ikke egen vitenskapelig toppkompetanse.

Regjeringen mener det er viktig at det foregår forskning på samisk ved institusjoner som har klar samisk forankring og som først og fremst er samiske institusjoner. Dette gjelder spesielt Samisk høgskole, men også Nordisk Samisk Institutt, som i dag er underlagt Nordisk Ministerråd. Samtidig er det viktig at det foregår samisk forskning ved Universitetet i Tromsø, der slik forskning foregår i en flerfaglig kontekst.

Utdannings- og forskningspolitisk vil det alltid være en utfordring å sørge for at knappe ressurser utnyttes best mulig, samtidig som andre viktige hensyn ivaretas. I denne sammenheng vil det være av avgjørende betydning for samisk utdanning og forskning at det utvikles et nærmere samarbeid mellom aktuelle institusjoner.

Tiltak

- Regjeringen legger vekt på at samarbeidet mellom utdannings- og forskningsutførende institusjoner styrkes og vil ta initiativ til at det igangsettes et utredningsarbeid forankret ved de tre institusjonene Samisk høgskole, Nordisk Samisk Institutt og Universitetet i Tromsø, som skal vurdere ulike organisatoriske rammer for utvikling av faglig samarbeid, herunder former for administrativ samorganisering.

9.2 Universitetet i Tromsø

9.2.1 Universitetets strategiplan

Samisk forskning, tverrfaglig samarbeid og undervisning knyttet til samiske problemstillinger er et hovedsatsingsområde for Universitetet i Tromsø. Universitetets styre har i 2000 vedtatt en ny og omfattende strategiplan for dette arbeidet for perioden 2000–2010. Planen tar sikte på å styrke samisk språk, bedre rammevilkårene for forskning, undervisning og rekruttering, og bedre informasjon og institusjonssamarbeid. Disse tiltakene er blant annet foreslått prioritert i planen:

- oppbygging av et urfolkssenter ved universitetet
- oppbygging av tverrfakultære forskningsprogrammer
- tildeling av rekrutteringsstillinger innen samisk tematikk
- etablere frikjøpsordninger for initiering av nye tverrfaglige forskningsprogrammer
- utvikling av et Bachelor- og Masterprogram i urfolksstudier
- rekruttering av samiske studenter
- permanentisering av semesteremne i samisk kulturkunnskap
- samisk språk som reell kvalifikasjon ved ansettelse i vitenskapelige stillinger
- styrke rammevilkår for bruk av samisk språk

Universitetet har vedtatt å bevilge 1 mill. kroner årlig i fem år for å igangsette tiltak i den samiske strategiplanen. Senter for samiske studier vil få ansvar for å prioritere og følge opp tiltakene. Begynneropplæring i samisk språk for ansatte og studenter vil bli prioritert som første tiltak med det formål å fremme forståelse og respekt for samisk kultur og samtidig heve det samiske språkets verdi som forskningsspråk. Universitetet anser det imidlertid ikke mulig å realisere strategiplanen innenfor universitetets ordinære budsjettamme og har søkt om ekstra tildeling fra aktuelle departementer.

9.2.2 Nasjonalt ansvar

Universitetet i Tromsø skal fortsatt ha et hovedansvar for utdanning og forskning for den samiske befolkning innenfor et bredt fagspekter. Universitetet vil ha ansvar for en rekke profesjonsutdanninger, fremmedspråk, samfunnsfag, realfag m.m. Forskningsmiljøet ved universitetet utgjør i dag et nasjonalt, og innenfor enkelte områder internasjonalt, tyngdepunkt innen studier av samiske spørsmål og urfolks- og minoritetsspørsmål. På denne bakgrunn vil det være naturlig at universitetet får et nasjonalt ansvar for urfolksrelatert forskning, utdanning og formidling, inklusiv samisk.

Forskerutdanning med sikte på å ivareta en samisk dimensjon og perspektiv innen universitetets fagområder vil være en helt sentral oppgave. Universitetet har i 2001 fått tildelt to stipendiatstillinger øremerket for samisk forskerutdanning. Universitetet har vedtatt at den ene stillingen skal utlyses knyttet til reindriftsrelatert forskning som ledd i oppbygging av et senter for reindriftsrelatert forskning, mens den andre stillingen vil bli utlyst bredt som et generelt samisk- og urfolksrelatert stipend.

Departementet vil også ved fremtidige tildelinger av nye rekrutteringsstillinger som ledd i regjeringens opptrappingsplan for forskning øremerke stillinger for samisk forskning i den grad det anses nødvendig. Det forutsettes imi-

dlertid at også universitetet selv ved fordeling og refordeling av ledige rekrutteringsstillinger tilgodeser aktuelle fagområder som en del av universitetets egen satsing på dette området. For å bidra til å realisere strategiplanen vil departementet vurdere å gi universitetet midler ved den årlige budsjettildeling.

9.2.3 Samisk språk

Universitetet er i dag den eneste institusjonen som gir utdanning i samisk språk på hovedfags-/doktorgradsnivå. Faget fungerer ved universitetet i en fakultær sammenheng der de ulike fagdisipliner samlet danner et solid språkvitenskapelig miljø som virker gjensidig befruktende. Det vil av den grunn være viktig at faget også opprettholdes ved universitetet. Videre utvikling og bevaring av samisk språk, inklusiv sørsamisk og lulesamisk der miljøene er spesielt små, må stå sentralt. Det samme gjelder utvikling av samisk som vitenskapelig språk. Universitetet vil på denne bakgrunn fortsatt ha et særlig ansvar for forskerutdanning i samisk språk. Det bør foregå i nært samarbeid med Samisk høgskole og høyskolene i Bodø og Nord-Trøndelag. Det forutsetter at institusjonen har tilstrekkelig egenkompetanse innen faget på toppnivå.

Tiltak

- Universitetet i Tromsø skal ha et nasjonalt ansvar for urfolksrelatert forskning, utdanning og formidling, inklusiv samisk. Det forutsettes at universitetet har nært samarbeid med Samisk høgskole og andre relevante institusjoner.
- Som ledd i regjeringens generelle opptrappingsplan for forskning vil universitetet få tildelt rekrutteringsstillinger øremerket for samiskrelaterte fagområder. Forskerutdanning innen disse fagområder vil være en helt sentral oppgave for universitetet.
- Ved den ordinære budsjettildeling vil departementet vurdere å gi universitetet midler for å iverksette institusjonens strategiplan for samisk utdanning og forskning

9.3 Samisk høgskole

Samisk høgskole er lokalisert i ett av de samiske kjerneområder. Samisk høgskole er også den eneste høyere utdanningsinstitusjonen i Norge som fullt ut er samiskspråklig. Undervisningen foregår i all hovedsak på samisk og samisk er også vedtatt som institusjonens administrative språk. Ved forslag til endring av lov om universiteter og høyskoler er det i en merknad foreslått at det fastslås at Samisk høgskole har et tilsvarende ansvar for samisk språk som de øvrige utdanningsinstitusjonene har for norsk, det vil si ansvar for å styrke samisk språkkultur og bevare og videreutvikle samisk fagterminologi. Det vises til Ot.prp. nr. 40 (2001–2002) om endringer i lov 12 mai 1995 nr. 22 om universiteter og høyskoler og lov 2. juli 1999 nr. 64 om helsepersonell.

Videre utvikling av Samisk høgskole vil derfor være et vesentlig bidrag til oppbygging og omstilling av det samiske samfunnet fra et primærnærings-samfunn til et moderne kunnskapssamfunn. En videre utbygging må likevel baseres på en realistisk vurdering av rekrutteringsgrunnlaget, både når det

gjelder rekruttering av studenter og fagfolk. Høyskolens vitenskapelige personale er siden etableringen i 1989 mer enn fordoblet. Det vil være naturlig å se den videre utvikling i lys av en ny 10-års periode, der en tar sikte på å styrke særlig fagområder som høyskolen har spesiell kompetanse i.

9.3.1 Samisk språk

Det er i dag et stort og økende behov for kandidater med solide kunnskaper i samisk språk. Det er fortsatt mangel på samisktalende førskolelærere og lærere i barnehage og grunnskole, og høyere utdanningsinstitusjoner har problemer med å få tilsatt i stillinger der det kreves vitenskapelig kompetanse. Ulike samfunnssektorer har økende behov for tospråklige kandidater. Det gjelder ikke minst for kommunale og fylkeskommunale organer som er pålagt å fungere tospråklig, men også etableringen av Sametinget og dets underliggende organer har medført stort behov for godt kvalifisert personale.

Gjennom de siste tiår har et anselig antall kandidater avlagt eksamen i samisk på lavere grads nivå som ledd i cand.mag.graden eller også lærerutdanning. Atskillig færre har tatt hovedfagseksamen i samisk som er det nødvendige grunnlaget for å gå videre til doktorgradsutdanning og en akademisk karriere.

Det er av den grunn få personer i dag som har vitenskapelig kompetanse på toppnivå i samisk språk innen hele den akademiske verden, og det er vanskelig å få besatt professorater innen fagområdet. Samisk høgskole er den institusjon i Norge som per i dag har den høyeste vitenskapelige kompetansen, mens andre institusjoner har hatt professorater stående ledige gjennom flere år uten å få dem besatt.

Det er i de seinere år lagt et fundament for utvikling av samisk fagspråk innen flere fagområder, men det er avgjørende at det fortsatt skjer en videre utvikling av samisk språk innen sentrale deler av forsknings- og utdanningsområdet.

Samisk høgskole har siden etableringen nedlagt et stort arbeid i utviklingen av fagterminologi innen institusjonens ulike fagområder. Etablering av samisk som vitenskapsspråk er imidlertid et langsiktig arbeid som krever vedvarende innsats. Høyskolen anses å ha en nøkkelrolle i den videre utvikling på dette området. Regjeringen mener Samisk høgskole bør få et nasjonalt ansvar for utviklingen av det samiske språket som vitenskapsfag. Dette ansvaret vil omfatte samtlige språkgrupper, både nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. Det forutsettes at høyskolen har nært samarbeid med fagmiljøer ved øvrige aktuelle høyere utdanningsinstitusjoner.

Nordisk Samisk Institutt i Kautokeino har samisk språkforskning som ett av sine satsingsområder. Ved fremtidig samlokalisering vil forholdene kunne legges til rette for at det blir etablert et fastere organisert samarbeid mellom de to institusjonene (jf. punkt 9.9). Det kan gjøres ved at det opprettes bistillinger ved Samisk høgskole for tilsatte ved Nordisk Samisk Institutt. Ved tilfredsstillende vitenskapelig kompetanse kan vedkommende tilsettes i professor-II-stilling. Det vil føre til at det samlede samiske språkforskningsmiljøet i Kautokeino vil styrkes betraktelig og utvilsomt fremstå som det sterkeste fagmiljøet i landet.

Tiltak

- Regjeringen vil gå inn for at Samisk høgskole får et nasjonalt ansvar for å ivareta og utvikle samisk språk som vitenskapsfag. Høgskolens fagmiljø vil bli styrket ved tilførsel av midler til stipendiatstillinger og professor II-stillinger. Målet vil være å styrke miljøet med sikte på at samisk språk skal kunne opprettes på høyere nivå (mastergrad) som grunnlag for å kunne tildele doktorgrad. Det forutsettes i tilfelle at det kommende akkrediteringsorganet finner at høgskolens vitenskapelige kompetanse tilfredsstillende faglige kriterier som måtte bli fastsatt.

9.3.2 Duodji

Samisk kunsthåndverk/duodji er i dag opprettet som hovedfag ved Høgskolen i Oslo i samarbeid med Samisk høgskole, mens faget kun er etablert på grunnfagsnivå ved Samisk høgskole. På grunn av manglende studenttilgang har ikke Høgskolen i Oslo hatt hovedfagsstudenter de siste 8–10 år.

Samisk høgskole har satset på kompetanseoppbygging og er nok den institusjon som i dag har den høyeste spesialkompetanse innen dette fagområdet. Høgskolen har våren 2002 tilsatt en førsteamanuensis med doktorgradskompetanse i faget. En ansatt i stipendiatstilling har dessuten innlevert avhandling til bedømming for doktorgraden. Det vil på denne bakgrunn være naturlig at Samisk høgskole får hovedansvar for faget og dermed også et nasjonalt ansvar for å utdanne kandidater på høyere nivå. Fagmiljøet ved Samisk høgskole vil måtte styrkes ved tildeling av midler for oppretting av faste stillinger, eventuelt rekrutteringsstillinger i den grad det anses nødvendig for å tilfredsstillende kravene for etablering av faget på høyere nivå (mastergrad). Samarbeidet med Høgskolen i Oslo bør fortsette, men hovedfaget i duodji vil formelt bli nedlagt ved Høgskolen i Oslo.

Det har fra tid til annen vært fremmet forslag om i nordisk regi å utrede etablering av en felles nordisk samisk kunstutdanning. Ideen om en slik felles kunstutdanning blir nå drøftet i nordisk sammenheng. På møtet mellom de nordiske sameministrene og sametingspresidentene i november 2001 ble det vedtatt at Nordisk embetsmannsorgan for samiske spørsmål skal vurdere om det er aktuelt å utrede saken ytterligere. Spørsmålet om etablering av en felles nordisk samisk kunstutdanning vil bli behandlet av de aktuelle nordiske samarbeidsorganer før regjeringen tar stilling til saken.

Tiltak

- Fagmiljøet ved Samisk høgskole vil bli styrket med sikte på at samisk kunsthåndverk/duodji kan opprettes på høyere nivå ved høgskolen. Hovedfag i duodji vil samtidig bli formelt nedlagt ved Høgskolen i Oslo.

9.3.3 Utvikling i faglig bredde

Selv om Samisk høgskole har et særlig ansvar for å gi utdanningstilbud spesielt beregnet på den samiske befolkning, kan ikke høgskolen dekke alle fagområder. Også Samisk høgskole må operere innen et Norgesnett der både samarbeid mellom institusjonene og arbeidsdeling mellom dem er viktige

bestanddeler. Samisk høyskole må ta sikte på å gi studietilbud der en har særlige forutsetninger og kompetanse.

Regjeringen stiller seg positiv til forslag om en viss faglig breddeutvidelse. Det anses ikke minst viktig at det opprettes studier som også kan virke attraktive for mannlige studenter. Etablering av for eksempel moduler i naturbruk og ressursforvaltning kan det derfor være aktuelt å gi ekstra midler til. Det oppfordres til samarbeid med Universitetet i Tromsø som vil igangsette utdanning i arktisk landbruk og naturbruk fra høsten 2002. Etablering innen samfunnsfag kan det også være aktuelt å gi støtte til, da i nært samarbeid med Nordisk Samisk Institutt som har en omfattende kompetanse innen fagområdet.

Tiltak

- Regjeringen vil gå inn for en viss faglig breddeutvidelse ved Samisk høyskole, for eksempel moduler i natur- og ressursforvaltning og enkelte samfunnsfag.

9.3.4 Utvikling av faglig nivå – endring av status til vitenskapelig høyskole

Sentrale forslag i Mjøs- og Nergård-utvalgets utredninger knytter seg til forslag om styrking og utvikling av Samisk høyskole til en *vitenskapelig høyskole*. Nergård-utvalget mener Samisk høyskole helt fra starten av har fungert som en vitenskapelig høyskole på grunn av sitt særlige ansvar for samisk lærerutdanning. Mjøs-utvalget foreslår at forholdene legges til rette slik at høyskolen skal kunne utvikle seg til en akkreditert vitenskapelig høyskole.

En vitenskapelig høyskole kjennetegnes ved at den

- i hovedsak har sin virksomhet rettet mot en profesjonsutdanning, med evt. ulike studieretninger
- gir utdanning fra grunn- til toppnivå innen sine fagområder, inklusiv doktorgradsutdanning
- har betydelig forskningsvirksomhet som grunnlag for stabil forskerutdanning

I tillegg har den gjerne et nasjonalt ansvar for utdanningen, enten ved at den er enerådende på området eller ved at det er et fåtall institusjoner som gir topputdanning innen det aktuelle felt.

Ved en høyskoles overgang til vitenskapelig høyskole må man anvende de samme krav som ved overgang til universitet – med unntak av breddekravene. Det vil også være i tråd med Mjøs-utvalgets innstilling. Det må legges vekt på styrke og kvalitet i forskningsaktivitetene og stabilitet i forskerutdanningen innenfor hovedfeltene til den aktuelle profesjonsutdanningen. Det vil si at institusjonen må ha nådd et nivå slik at den er i stand til selv å gi forskerutdanning og tildele doktorgrad.

Endring av status utelukkende knyttet til at Samisk høyskole har knutepunktansvar for samisk lærerutdanning kan ikke være aktuelt. Dersom status for høyskolen skal kunne endres, må den ha utviklet tilfredsstillende kompetanse innen fagområder som er spesifikke for Samisk høyskole. Departementet mener kompetanse innen spesielt samiskrelaterte fag som samisk

språk og duodji vil kunne danne grunnlag for status som vitenskapelig høyskole på sikt.

Institusjonsinndeling og endring av status reiser spørsmål av både faglig og politisk karakter. Høyskolens kompetanse må være vurdert av det kommende akkrediteringsorganet før status eventuelt kan endres. Endring av status vil være avhengig av en positiv faglig vurdering av akkrediteringsorganet i henhold til de kriterier og standarder som måtte bli fastsatt av departementet med hjemmel i de nye bestemmelsene i universitets- og høyskoleloven. Avgjørelsesmyndigheten er etter samme lov lagt til Kongen.

Tiltak

- Regjeringen går inn for at Samisk høyskole styrkes slik at høyskolens status kan endres til vitenskapelig høyskole. Det forutsettes at vanlig prosedyre for behandling av søknader om endret status følges. Det innebærer at en søknad fra Samisk høyskole først må behandles av akkrediteringsorganet som vurderer om de faglige kriterier anses oppfylt.

9.3.5 Lærerutdanning

Samisk høyskole har siden 1994 da ordningen med knutepunktansvar innenfor et Norgesnett ble innført, hatt knutepunktansvar for samisk lærerutdanning. Det innebærer bl.a. at høyskolen har hatt ansvar for koordinering og nettverksbygging i forhold til de to øvrige institusjonene som er tildelt delansvar når det gjelder samisk lærerutdanning, høyskolene i Bodø og Nord-Trøndelag.

En arbeidsgruppe nedsatt av Norgesnetttrådet har foreslått at ordningen med knutepunktfunksjoner opphører i sin nåværende form og erstattes av et bedre system for nasjonale prioriteringer innen sektoren. Departementet vil vurdere hvordan andre stimuleringsordninger for nettverksbygging, profilering, fagutvikling m.m. kan erstatte knutepunktsystemet. Departementet regner uansett med at Samisk høyskole fortsatt vil ha nasjonalt ansvar for samisk lærerutdanning som tidligere, inklusiv koordineringsansvar mellom institusjonene for aktuelle fag/fagområder og dermed også ansvar for kontakt og nettverksbygging mellom institusjonene. For nærmere omtale av faglig innhold og organisering av lærerutdanning ved Samisk høyskole og henholdsvis høyskolene i Bodø og Nord-Trøndelag vises til St.meld. nr. 16 (2001–2002) Om ny lærerutdanning Mangfold – krevende – relevant.

Samisk høyskole har rekruttert et visst antall studenter til lærerutdanning fra de øvrige nordiske land. På sameministrenes og sametingspresidentenes møte 7. november 2001 ble det konstatert at lærerutdanning ved Samisk høyskole gir kompetanse for tilsetning som lærer også i Sverige og Finland.

9.3.6 Studentrekruttering

Det er en forutsetning for videre utvikling av Samisk høyskole at rekrutteringssituasjonen bedres slik at institusjonen er i stand til å fylle fastsatte aktivitets- og resultatkrav. Kravet om kunnskaper i samisk for opptak ved høyskolen medfører utvilsomt et begrenset rekrutteringspotensial. Det anses likevel vesentlig å opprettholde kravet for å bevare høyskolens identitet. Høyskolen

må imidlertid vurdere praktisering av dette språkkravet på bakgrunn av den fremtidige studenttilgang.

Flere faktorer kan føre til større søkning og dermed bedret rekrutteringssituasjon. Opptak på grunnlag av realkompetanse studieåret 2001/2002 har gitt utslag, særlig ved opptaket til førskolelærerutdanning. En stor andel av den voksne samiske befolkningen fyller ikke de formelle kravene til generell studiekompetanse. Det blir en viktig oppgave for høyskolen å arbeide for å nå denne målgruppen.

Satsing på fjernundervisning og deltidsutdanning har ved flere institusjoner gitt merkbare søkerutslag. Voksne med familieforpliktelser som vanskelig kan flytte for å ta høyere utdanning, har i økende grad meldt seg til desentraliserte studier. Samisk høgskole i bør større grad satse på desentraliserte studier, gjerne også som deltidsutdanning. Det må utvikles flere fleksible, nettbaserte studier ved hjelp av de midler høyskolen får gjennom ulike program for satsing på IKT (jf. punkt 9.6).

Samisk høgskole har, ved i all hovedsak å fremtre som en lærerutdanningsinstitusjon, hatt en stor overvekt av kvinnelige studenter. Etablering av nye studietilbud som vil være motiverende også for mannlige søkere, vil kunne endre kjønns sammensetningen og gi økt rekruttering.

For å øke rekrutteringen er det en utfordring for høyskolen å gjøre studietilbudene både mer fleksible og attraktive. Departementet mener høyskolen må igangsette strakstiltak med det for øye. Da høyskolen har en forholdsvis liten administrasjon, vil departementet gi høyskolen ekstra midler for å drive rekrutteringsarbeid.

Det vil være en utfordring å fortsatt sikre rekruttering av pedagogisk personale med samiskspråklig kompetanse til samiske barnehager. Personalets kunnskaper i samisk språk og kultur vil være avgjørende forutsetninger for at barnene skal få styrket og utviklet sitt språk og identitet. Da Samisk høgskole gjennom flere år ikke har hatt stort nok søkergrunnlag til førskolelærerutdanningen, vil Barne- og familiedepartementet i samarbeid med Sametinget utrede spørsmålet om en stipendordning for studenter som tar førskolelærerutdanning ved høyskolen.

Tiltak

- Samisk høgskole må prioritere tiltak for å øke studentrekrutteringen. Institusjonen vil få tildelt ekstra midler for å dekke utgiftene for en administrativ stilling til bl.a. annet å planlegge og drive aktivt rekrutteringsarbeid.
- Barne- og familiedepartementet vil i samarbeid med Sametinget utrede spørsmålet om en særskilt stipendordning for studenter som tar førskolelærerutdanning ved Samisk høgskole.

9.4 Høgskolen i Bodø

Det er en viktig oppgave å utdanne fagfolk som har kunnskaper om lulesamisk språk og kultur. Det er både i skoleverket og i ulike samfunnssektorer mangel på personale med tilstrekkelige kunnskaper innen disse fagområdene. Høgskolen i Bodø er sentralt plassert i det lulesamiske området og har etablert et

nært samarbeid med det lokale språk- og studiesenteret i Árran i Tysfjord. Det samarbeidet og den kompetansen som her er utviklet, bør bygges videre ut.

Høgskolen har i 1998 vedtatt en egen handlingsplan for samiske studier og forskning. Handlingsplanen har som overordnet mål å dekke relevante behov for utdanning og forskning i det lulesamiske språk- og bosettingsområdet. Strategiske målsettinger i planen omfatter blant annet kompetanseutvikling for den lulesamiske befolkning på høyere nivå gjennom studietilbud i lulesamisk språk, duodje og samfunnsfag med vekt på lulesamisk kultur og historie.

Høgskolen har i dag to doktorgradsstipend i samfunnsvitenskap med vekt på samiske forhold finansiert av henholdsvis Utdannings- og forskningsdepartementet og Norges forskningsråd. Fra Forskningsrådet har høyskolen i tillegg fått lønnsmidler til en professor II-stilling og en hovedfagsstipendiat i lulesamisk språk.

Rekrutteringsgrunnlaget til de samiske studier ved høyskolen er tynt. Det vil av den grunn være et visst behov for tildeling av midler utover den budsjettildeling som følger av ordinær finansieringsordning. Departementet vil vurdere å ta hensyn til det ved tildeling av årlig bevilgning.

Regjeringen går inn for at Høgskolen i Bodø fortsatt skal ha nasjonalt ansvar for å gi utdanning i lulesamisk språk og kultur i en lærerutdanningskontekst.

Høgskolens ansvar avgrenses til å gi tilbud som ledd i grunnutdanning eller videreutdanning for lærere, eventuelt som frittstående fag på lavere grads nivå. Hovedansvar for å gi utdanning i samisk språk og kultur, inklusiv lulesamisk, på master- og doktorgradsnivå vil tillegge Universitetet i Tromsø og Samisk høyskole.

Tiltak

- Høgskolen i Bodø skal fortsatt ha nasjonalt ansvar for lulesamisk språk og kultur som ledd i lærerutdanning. Departementet vil vurdere å tildele ekstra midler knyttet til høyskolens ansvarsområde.

9.5 Høgskolen i Nord-Trøndelag

Små språkmiljøer spredt over store områder har gjort det spesielt vanskelig å opprettholde og utvikle sørsamisk språk. Det er derfor en sentral målsetting å utdanne flere lærere som har kunnskaper i sørsamisk språk og kultur som kan videreformidles i barnehage, grunnskole og videregående skole.

Høgskolen har utarbeidet en skisse til handlingsplan for arbeidet med sørsamisk språk og kultur. Sentrale oppgaver i planen er blant annet å gi et kontinuerlig og forutsigbart tilbud i sørsamisk 1 og 2 (til sammen 20 vekttall), utvikle studietilbud for å styrke sørsamenes næringsmessige og kulturelle stilling (for eksempel ressursutnyttelse), utvikle sørsamiske fagkomponenter i tilknytning til rammeplan for lærerutdanning, utvikle faglig/administrativ og teknisk kompetanse (IKT/sørsamisk undervisning). Det blir også lagt vekt på å utvikle norsk-svensk samarbeid så vel som samarbeidstiltak med språklige minoriteter internasjonalt.

Som ved Høgskolen i Bodø er det et tynt rekrutteringsgrunnlag til de samiske studiene ved Høgskolen i Nord-Trøndelag. Det vil av den grunn være

et visst behov for å tildele midler ut over den budsjettildeling som følger av ordinær finansieringsordning. Departementet vil ta hensyn til det ved tildeling av årlig bevilgning.

Desentraliserte studietilbud for lærere og førskolelærere som er i arbeid, har vist seg å gi økt studentgrunnlag og fungere godt. Høgskolen bør satse videre på å gi slike studietilbud.

Høgskolen i Nord-Trøndelag vil fortsatt bli tillagt nasjonalt ansvar for å gi utdanning i sørsamisk språk og kultur som ledd lærerutdanning.

Høgskolens ansvar avgrenses til sørsamisk språk og kultur i en lærerutdanningskontekst, mens Samisk høgskole og Universitetet i Tromsø vil ha hovedansvar for utdanning og forskning på høyere nivå i samisk språk, inklusiv sørsamisk.

Tiltak

- Høgskolen i Nord-Trøndelag skal fortsatt ha nasjonalt ansvar for sørsamisk språk og kultur som ledd i lærerutdanning. Departementet vil vurdere å tildele ekstra ressurser knyttet til høgskolens ansvarsområde.

9.6 Satsing på IKT

9.6.1 IKT i samisk lærerutdanning

Som ledd i regjeringens program for satsing på IKT i lærerutdanning har Samisk høgskole fått midler til å utvikle en felles læringsplattform i samisk lærerutdanning. Høgskolen har siden 2000 årlig fått en grunntildeling på kr 398 000 og fikk i 2001 dessuten et ekstra tilskudd på kr 420 000. Midlene har i all hovedsak gått til å utvikle nye, fleksible læringsformer og -metoder basert på bærbare student-PC'er og trådløs kommunikasjon.

Samisk høgskole har i tillegg fått en tildeling i 2001 på kr 250 000 fra Sentralorganet for fleksibel læring i høyere utdanning (SOFF) for å tilby en 10 vekttalls videreutdanning i læremiddepedagogikk som fjernundervisning for lærere ved grunnskoler og barnehager i samiske områder. Det blir lagt vekt på IKT i undervisningen, både som kommunikasjon og som redskap i faget.

Samiske institusjoner har teknologiske utfordringer ved at spesielt eldre IT-plattformer ikke støtter samiske tegn. Det vil bli lagt vekt på økt samarbeid mellom Samisk høgskole og grunn- og videregående skoler med sikte på felles kompetanseheving, tekniske løsninger o.a.

Grunntildelingen til høgskolen gjennom programmet for satsing på IKT i lærerutdanning vil bli videreført i 2002. Fortsatt tildeling av prosjektmidler vil bli gjenstand for vurdering for samtlige institusjoner.

9.7 Samisk i videregående skoler

9.7.1 Evaluering av videregående opplæring under Reform 94

Som ledd i departementets evaluering av videregående opplæring under Reform 94 har departementet gitt Samisk utdanningsråd, fra 1. januar 2000 Sametingets opplæringsavdeling, i oppdrag å organisere evaluering av samisk videregående opplæring.

Det foreligger tre evalueringsrapporter:

- Samisk videregående opplæring – rettigheter og innhold (Nordisk samisk institutt, 2000)
- Samisk videregående opplæring under reform 94 (NIBR 2000)
- Evaluering av samisk videregående opplæring under Reform 94, sammen- drag (AGENDA 2000).

Læringssenteret har gjennomgått rapportene og foreslått en rekke tiltak angående opplæringens innhold, læremidler og om Sametingets rolle i samisk videregående opplæring. På budsjettet for 2002 er det bevilget midler til finansiering av Sametingets prosjekt *Kvalitetsutvikling i samisk videregående opplæring*. Med denne bevilgningen vil Sametinget overta det videre arbeidet med evalueringsrapportene og forslagene fra Læringssenteret. Den negative elevtallsutviklingen gjennom de siste år vil kreve tiltak for å sikre disse skolens fremtid. Det er en hovedmålsetting å opprettholde og utvikle skolens faglige kompetanse og å sikre en akseptabel ressursutnyttelse over tid.

Departementet har videre oppnevnt en arbeidsgruppe som i løpet av første halvår av 2002 skal lage en rapport om de samiske videregående skolene og komme med forslag om skolens administrative tilknytning.

Tiltak

- Regjeringen vil i budsjettsammenheng følge opp det igangsatte prosjektet om kvalitetsutvikling i samisk videregående opplæring med sikte på å utvikle de samiske videregående skolens faglige kompetanse og sikre en akseptabel ressursutnyttelse. Administrativ tilknytning for de to samiske videregående skolene vil bli vurdert etter forslag fra den oppnevnte arbeidsgruppen.

9.7.2 Stipendordning

Sametinget forvalter en stipendordning for fulltidselever i videregående skole som tar samisk som fag. Det blir satt av 1 mill. kroner årlig til fordeling mellom de kvalifiserte søkerne. I det siste har beløpet vært om lag kr 2 500 per elev per skoleår.

Tiltak

- Regjeringen vil i samråd med Sametinget vurdere hensiktsmessige ordninger for å stimulere flere samer til å søke videregående opplæring.

9.7.3 Voksenopplæring på videregående skoles nivå

På grunn av omstillingen i reindriften vil det være behov for en gradvis styrking av voksenopplæringstilbudene ved de samiske videregående skolene i flere år fremover. Utfordringene vil være å tilrettelegge voksenopplæringstilbud som særlig er attraktive for dem som forlater reindriften og som tar sikte på en ny karrierevei. Det er derfor viktig å prioritere tilbud som særlig voksne menn søker til. De samiske videregående skolene i Karasjok og Kautokeino vil ha en sentral rolle i dette arbeidet fremover. Disse skolene styrkes slik at de i større grad kan imøtekomme de voksnes opplæringsbehov i det samiske samfunnet.

9.7.4 Kvoteordning

For å øke rekrutteringen av samer til høyere utdanning er det til en rekke studier innført kvoteordning for samiske studenter. Sametinget har i tillegg foreslått at elever som har samisk som førstespråk i videregående opplæring, gis tilleggs poeng ved opptak til høyere utdanning. Forslaget er begrunnet med at samiske elever som har hatt samisk i både grunnskole og videregående opplæring står bedre rustet til å møte utfordringer i det samiske samfunnet og vil lettere fungere i yrkeslivet i samiske områder. De besitter kunnskaper i to nasjonale språk, samisk og norsk, noe de bør få uttelling for ved opptak til høyere utdanning.

Departementet har som målsetting å ha et enklest mulig regelverk med færrest mulig særskilte tilleggs poengordninger. På denne bakgrunn har en ikke gått inn for den foreslåtte ordningen.

De innførte kvoteordningene vil bli videreført og kan eventuelt utvides ved behov. Institusjonene opererer imidlertid med noe ulike kriterier som legges til grunn for opptak via samekvotene. Det kan virke uoversiktlig og uheldig for den enkelte søker. Departementet vil derfor sørge for å få utarbeidet et felles sett kriterier.

Tiltak

- Kvoteordningen for samiske studenter ved opptak til høyere utdanning vil ved behov kunne utvides, og det vil bli utarbeidet felles kriterier for opptak gjennom kvoteordningene.

9.8 Overføring av myndighet til Sametinget

Det er fastslått som en overordnet politisk målsetting at Sametinget skal gis større politisk innflytelse og økt myndighet i saker som er av spesiell interesse for den samiske befolkningen. Som ledd i dette fremheves Sametingets autonomi både i økonomisk og faglig sammenheng.

For at Norge skal kunne oppfylle sine forpliktelser i forhold til nasjonal rett og folkeretten, anser regjeringen det viktig å styrke Sametingets rolle som premissleverandør og som ansvarlig organ for utviklingen av det samiske samfunnet. Regjeringen ønsker derfor å gi Sametinget økt myndighet på områder som angår den samiske befolkningen slik som utdanning, næringsutvikling, språk og kultur.

For høyere utdanning har Sametinget ytret ønske om at Sametinget får myndighet til å fastsette rammeplaner for samisk lærerutdanning. Regjeringen finner det naturlig at Sametinget får samme myndighet på dette området som det har innen skoleverket. Det vil si at Sametinget får tildelt myndighet til å fastsette rammeplaner for særskilt samiske fag som samisk og duodji. Rammeplaner for andre fag er felles for norsk og samisk lærerutdanning. Sametinget vil få adgang til å gi råd om hvordan det samiske perspektivet kan ivaretas i disse fagene. Nye rammeplaner som vil bli fastsatt for disse fagene, vil også medføre at høyskolene får større myndighet til selv å fastsette lokale fagplaner og slik ivareta intensjonen om en lærerutdanning med samisk perspektiv.

Rammeplanen for barnehagen inneholder et eget kapittel om samisk språk og kultur. Det vil være aktuelt å vurdere om Sametinget på sikt bør få en sterkere medvirkning når det gjelder revidering og utvikling av det samiske innholdet i rammeplanen.

Sametinget vil ved en kommende endring av universitets- og høyskoleloven få rett til å fremme forslag til eksterne styremedlemmer i styret for Samisk høyskole. Ved øvrige institusjoner vil Sametinget som tidligere kunne bli representert etter forslag fra institusjonens styre. En slik representasjon har vært praktisert ved Universitetet i Tromsø i siste styreperiode og anses som en tjenlig ordning både for institusjonene og Sametinget. Eksterne styremedlemmer vil fortsatt bli oppnevnt av departementet på fritt grunnlag, men departementet vil ta hensyn til forslag om representasjon for Sametinget i de styrende organer der det måtte være aktuelt.

Tiltak

- Sametinget vil få myndighet til å fastsette rammeplaner for særskilt samiske fag som samisk og duodji innen lærerutdanning. Rammeplaner for andre fag fastsettes som tidligere av departementet, men Sametinget vil få adgang til å gi råd om samisk perspektiv i disse fagene.
- Barne- og familiedepartementet vil vurdere på hvilken måte Sametinget kan få større innflytelse på utforming av en eventuell ny versjon av rammeplan for barnehagen.

9.9 Samlokalisering

Det foreligger planer om samlokalisering av flere institusjoner i Kautokeino i et felles nybygg – et samisk vitenskapsbygg i Kautokeino. Det gjelder i første omgang Nordisk Samisk Institutt, Samisk høyskole, Studentsamskipnaden i Indre Finnmark, Samisk Arkiv og Navnekonsulenttjenesten for samiske og finske navn. I tillegg vurderer Kommunal- og regionaldepartementet om også arealer for Samisk spesialpedagogisk tyngdepunkt innen det statlige pedagogiske støttesystemet og Kompetansesenter for urfolksrettigheter bør tas med i planleggingen av fellesbygget, jf. omtale i St.prp. nr. 1 (2001–2002) under kap. 274 Statlige høyskoler og kategori 13.40 i budsjettforslaget fra Kommunal- og regionaldepartementet. Dessuten har Sametinget meddelt Kommunal- og regionaldepartementet sin interesse for å leie lokaler i bygget for Sametingets opplærings- og språkavdeling. Det dreier seg om lokaler for 32 medarbeidere.

Forslaget innebærer en samlokalisering av samiskspråklige institusjoner med til sammen ca. 110 medarbeidere der Samisk høyskole vil være den avgjørt største institusjonen. En slik samlokalisering vil føre til større faglige og vitenskapelige miljøer med den synnergieffekt det vil gi. I tillegg bør det kunne få positive ringvirkninger på rekrutteringen til så vel utdanning som samisk forskning, samt formidling av samisk forskning. Det planlegges felles bruk av arealer som resepsjon, ekspedisjon, kantine, møterom, konferanserom m.m. og felles tekniske støttefunksjoner.

Den foreslåtte samorganisering omfatter institusjoner som hører inn under flere departementer. Utdannings- og forskningsdepartementet har vurdert arealrammen for virksomheten ved Samisk høyskole og har bedt Stats-

bygg, som vil stå for prosjekteringen av bygget, om å avklare behovene for de øvrige interessentene, slik at totalrammen for bygget kan fastsettes. Planleggingsprosessen forutsetter medvirkning fra virksomhetenes side og vil pågå i hele 2002. Forprosjektet kan beregnes ferdig ved årsskiftet 2003/4.

Tiltak

- Regjeringen vil komme tilbake til saken i St.prp. nr. 1 (2002–2003).

9.10 Forskning

Det er behov for mer forskning om samiske forhold for å kunne bygge opp et samisk kunnskapsgrunnlag og for å formidle denne kunnskapen til samiske og ikke-samiske miljøer. Det er i denne forbindelse også et mål å øke andelen forskere med samisk bakgrunn innenfor samisk og samiskrelevant forskning.

Utvikling av et samisk vitenskapelig språk er en sentral utfordring innenfor samisk forskning. Det er viktig å publisere vitenskapelige arbeider på samisk og gjøre forskningen kjent i samisktalende miljøer. Samtidig vil ambisjonen om økt bruk av samisk måtte avveies mot andre faktorer, for eksempel mangel på forskere med tilstrekkelig kompetanse innen samisk og hensynet til at forskningsresultatene skal nå frem til dem som ikke behersker samisk, enten det er i eller utenfor samiske samfunn. Samisk forskning bør være synlig også i en videre sammenheng, ikke minst som bidragsyter til internasjonal urfolksforskning. Det har betydning både for forskningen som helhet, og av hensyn til enkeltforskeres behov for merittering at resultatene kan gjøres internasjonalt kjent. Dette aktualiserer bruk av språk med bredt internasjonalt nedslagsfelt. Slike hensyn må veies opp mot behovet for og ønsket om større grad av publisering på samisk av forskningsarbeid.

For all forskning gjelder kravet om kvalitet. Også for å muliggjøre kvalitetssvurdering må resultatene gjøres kjent i en videre forskningskrets. I økende grad gjelder kravet om at forskning skal vurderes ikke bare i en nasjonal, men også i en internasjonal sammenheng. Samisk forskning er i likhet med all annen forskning stilt overfor denne type krav.

9.10.1 Program for samisk forskning

Mjøs-utvalget har i NOU 2000: 14 vist til Sametingets forslag om å gjennomføre et tiårig program for oppbygging og utvikling av samisk forskning. Programmet er ment å inneholde tiltak for å styrke samiske forskningsmiljøer med sikte på rekruttering av samisktalende forskere. Mjøs-utvalget støtter Sametingets forslag. Utvalget understreker dessuten at det innenfor rammen av et slikt program også vil være behov for tilrettelegging av teknisk infrastruktur i form av informasjonsteknologi, data og statistikk. Også Nergård-utvalget foreslår et tiårig program der vekten legges på rekruttering. Forslagene er lite konkretisert med hensyn til faglig innhold og organisering.

Utfordringene i samisk forskning gjelder både behovet for å sikre langsiktighet og større grad av samordning. Forskningsrådet har med dette for øye opprettet et eget program for samisk forskning høsten 2000 (jf.punkt 6.3). Målsettingen med programmet er at det skal bidra til rekruttering og komp-

etanseoppbygging i miljøer som arbeider med samisk forskning, mer samarbeid om forskerutdanning mellom universitetene på Nordkalotten og utvikling av samisk som vitenskapsspråk. Etikk i forskningen vil også få oppmerksomhet, og det skal lages en egen plan for rekrutteringstiltak. Programmet skal bidra til å samordne forskningsinnsatsen og stimulere til samarbeid mellom institusjonene og med utenlandske forskningsmiljøer. Tematisk konsentreres forskningsinnsatsen om to hovedtemaer, samisk selvartikulering: uttrykk og betingelser og samisk samfunnsliv: relasjonelle og institusjonelle aspekter. Programmet antas å ville dekke en rekke av de behov som forslagene om et tiårig program var ment å ivareta. Programmet øker også mulighetene for helhetlig tenkning ut fra samisk ståsted idet programstyret består av samiske representanter.

Ettersom det nå er etablert et eget program for samisk forskning, vil det være naturlig å styrke dette fremfor å spre ressursene ved oppretting av nye program. Det foreslås derfor å styrke Forskningsrådets program for samisk forskning. Det vises samtidig til forslag under tidligere kapitler om styrking av relevante institusjoner.

I tillegg til Utdannings- og forskningsdepartementet, har Kommunal- og regionaldepartementet som målsetting å styrke programmet. Kommunal- og regionaldepartement vil også som samordningsansvarlig for statens samepolitikk medvirke til at andre departementer kanalisere relevante forskningsbehov inn i programmet.

Når programperioden for Forskningsrådets program er over, og resultatene er evaluert, vil det være naturlig å vurdere om programmet skal forlenges i fem år til.

Tiltak

- Regjeringen vil, innenfor de samlede bevilgninger som stilles til rådighet for Norges forskningsråd, styrke Forskningsrådets program for samisk forskning med vekt på langsiktige problemstillinger.

9.10.2 Rekruttering

I tillegg til stipendiatstillinger som tildeles direkte til institusjonene, kommer de stipend som tildeles via Forskningsrådets programmer og prosjekter (jf. punkt 4.2.2, 4.3.2 og 6.3).

Rekrutteringsgrunnlaget til samisk forskning er imidlertid generelt sett lite. Det er få kvalifiserte kandidater innen de fleste fagområder. Det er derfor en målsetting å styrke rekrutteringen generelt. Opplæring i samisk for ikke-samisktalende slik Universitetet i Tromsø nå vil prioritere, vil være et positivt tiltak

Det er innen ulike samfunnsfelt stor etterspørsel etter samisktalende kandidater. Dermed forsvinner mange potensielle rekrutter med samisk bakgrunn ut i arbeidslivet lenge før starten på en forskerkarriere. I denne forbindelse er det en utfordring å bevisstgjøre studentene allerede tidlig i studiet på forskning som aktuell karrierevei. Aktuelle tiltak kan være ordninger med overgangsstipend slik at studenter med hovedfag kan utarbeide doktorgradssøknader.

Felles nordiske doktorgradskurs kan være en annen måte øke rekrutteringen på, samtidig som det skaper tilhørighet til større forskningsmiljø. Dessuten blir det mulig innenfor en nordisk ramme å ta opp problemstillinger som oppleves som felles innenfor samisk forskerutdanning, som etiske spørsmål, utfordringer for små forskningsmiljøer og annet.

Departementet har til en viss grad øremerket stipendiatstillinger til samisk forskning over utdanningsinstitusjonenes budsjetter. Institusjonene har også et selvstendig ansvar for rekruttering gjennom fordeling av øvrige stipendiatstillinger og vitenskapelige stillinger. I tillegg bør institusjonene sammen med Norges forskningsråd drøfte tiltak for hvordan rekrutteringen til samisk forskning kan forbedres. Et nærmere samarbeid og en gjensidig utvekslingsavtale av forskere og studenter mellom Universitetet i Tromsø og Samisk høyskole kan være en måte å stimulere til økt rekruttering på.

Regjeringen vil i egen stortingsmelding om rekruttering til undervisnings- og forskerstillinger i universitets- og høyskolesektoren foreslå ulike tiltak for økt satsing på forskning. Styrking av rekrutteringen til samisk forskning vil bli sett i sammenheng med de rekrutteringstiltak som fremmes i denne meldingen.

Tiltak

- Regjeringen vil styrke rekrutteringen til samisk forskning. Styrkingen vil dels komme gjennom stipendmidler fra Forskningsrådet, dels gjennom tildeling av rekrutteringsstillinger over aktuelle institusjoners budsjetter.

9.10.3 Organisering av forskningen

Sametinget har foreslått at det på sikt opprettes et nordisk forskningsråd, og eventuelt et samisk forskningsråd i Norge i påvente av et nordisk organ. I St.meld. nr. 39 (1998–99) Forskning ved et tidsskille gikk departementet blant annet inn for at en burde se på mulighetene for mer samordning gjennom Forskningsrådet og økt nordisk samarbeid fremfor å opprette nye organer. Ut over dette kunne Sametinget selv vurdere eget behov for et underliggende organ til å ta seg av forskningsspørsmål (jf. pkt. 1.6).

Også Mjøs-utvalget går inn for at det opprettes et organ for høyere utdanning og forskning som kan gi råd til Sametinget. Rådet er tenkt som utøvende organ for sametingene i Finland, Sverige og Norge i fellesskap. I henhold til forslaget skal rådet blant annet foreta en samlet vurdering av finansiering, oppgavefordeling og faglig prioritering i samisk forskning, og forvalte midler til samisk forskning ut fra retningslinjer gitt av sametingene i fellesskap. Parallelt med dette understreker utvalget Samisk høyskoles forskningsfaglige frihet. Også Nergård-utvalget (NOU 2000: 3) fremmer forslag om et slikt organ, og mener det bør vurderes å gi dette organet forvaltningsansvar for midler til ulike utdannings- og forskningsformål.

Fra samisk hold har behovet for samisk representasjon i Forskningsrådets organer vært uttrykt ved ulike anledninger. Forskningsrådet bør være bevisst på at samiske interesser og kompetanse i rimelig grad er representert i rådets organer.

Forskning drevet av samiske forskere har ingen lang historie, mye har skjedd de siste par-tre tiår. I løpet av denne korte tiden har det vært en mar-

kant utvikling, både når det gjelder å utdanne forskere og produsere forskningsresultater. Samisk forskning foregår imidlertid til dels spredt og i små miljøer. Det ligger derfor utfordringer i å samle ressurser og kompetanse og skape økt koordinering. Flere tiltak som er etablert i den senere tid tar sikte på å bidra til dette, som for eksempel samarbeidet innen Urfolksnettverket. Forskningsrådets program for samisk forskning kan ses som en begynnelse til økt samordning av samisk forskning innenfor forskningsrådsnivået. Hvor stor betydning denne samordningen kan få, vil avhenge av i hvilken grad departementene kanalisere midler til samisk og samiskrelevant forskning gjennom programmet.

Fra regjeringens side legges det ikke opp til endringer i dagens struktur. Dette innebærer at forskningsmidler, herunder midler til samisk forskning, fortsatt vil bli kanalisert dels direkte til universiteter og høyskoler, dels gjennom Norges forskningsråd.

Dagens system for fordeling av forskningsmidler er utformet for i størst mulig grad å ivareta hensynet til institusjonenes faglige autonomi og til uavhengig kvalitetsvurdering. En kan på kort sikt ikke se noe aktuelt alternativ til denne måten å fordele midlene på. På lengre sikt kan det være aktuelt å utvikle en tydeligere organisasjonsstruktur for samisk forskning, fortrinnsvis innenfor en nordisk ramme. Det kan være aktuelt å drøfte spørsmålet i Nordisk embetsmannsorgan for samiske spørsmål (jf. punkt 7.1).

Tiltak

- Regjeringen vil ta initiativ til å drøfte et nærmere nordisk samarbeid om organiseringen av samisk forskning.

9.11 Internasjonale tiltak

Urfolksnettverket som har vært drevet av Universitetet i Tromsø, Samisk høgskole og Nordisk Samisk Institutt har vært et viktig tiltak og positive erfaringer har vært høstet. Nettverket ser ut til å være et vellykket tiltak for koordinering av forskningsinitiativ ved at det bidrar til mindre overlapping og gir økt konsentrasjon av innsatsen. Erfaringen viser at nettverket har fungert positivt også med sikte på å bygge ut samarbeidsrelasjonene mellom institusjonene. Det bør derfor vurderes om denne modellen bør danne grunnlag for videre samordning av forskningsaktiviteter. Departementet vil be Forskningsrådet i samarbeid med institusjonene vurdere hvordan tiltaket kan videreføres.

Både Nergård-utvalget og Mjøs-utvalget har foreslått at det etableres et utvekslingsprogram for å styrke kontakten med andre urfolk. Departementet ser positivt på at det opprettes utvekslingsavtaler mellom samer og andre urfolk på institusjonsnivå. Universitetet i Tromsø har alt etablert en ordning der det gis støtte til slik kontakt for samiske hovedfags- og doktorgradsstudenter. En lignende ordning vil være aktuell for flere institusjoner. Regjeringen går inn for at det gis støtte til aktuelle institusjoner for å styrke og utvikle kontakt med andre urfolk.

Tiltak

- Regjeringen vil sørge for at urfolksnettverket videreføres. Fremtidig finansiering må vurderes nærmere.
- Regjeringen vil gå inn for at det gis støtte til utveksling av forskere og hovedfagsstudenter for å styrke kontakten med andre urfolk. Omfanget av støtten må vurderes nærmere.

9.12 Infrastruktur

Det er behov for å fremskaffe ny og oppdatert kunnskap om en rekke forhold som angår den samiske befolkningen og situasjonen i det samiske samfunnet. Data finnes i stor grad, men spredt hos ulike institusjoner og forvaltningsorganer. Offentlig forvaltning har gjennom de siste 10 år fremskaffet en mengde primærdata om samiske forhold. Også forskningen har produsert relevante samfunnsdata. Det er behov for å tilrettelegge en hensiktsmessig organisering av slike kvantitative data med sikte på at de kan danne grunnlagsmateriale for samfunnsplanlegging og gjøres tilgjengelig for forskningsformål.

Mjøs-utvalget har foreslått at det bygges opp en database om samiske samfunnsforhold.

Regjeringen mener at forslaget om å bygge opp et slikt datagrunnlag bør vurderes nærmere. Sametinget og andre institusjoner som spiller en rolle i samisk kunnskapsoppbygging, bør også delta i vurderingen. Nordisk Samisk Institutt har blant annet startet arbeid med en samisk tekstbank som har fått midler fra Kommunal- og regionaldepartementet, Kultur- og kirkedepartementet og Utdannings- og forskningsdepartementet. En vil være tjent med å se de ulike infrastrukturtiltakene i sammenheng og se på hvordan eksisterende data kan organiseres innenfor en helhet.

Tiltak

- Regjeringen vil ta initiativ til at det igangsettes arbeid for å tilrettelegge en hensiktsmessig organisering av primær- og grunnlagsdata om samiske forhold, slik at data kan gjøres tilgjengelig for generell samfunnsplanlegging og forskningsformål. Organisering og finansiering må vurderes nærmere.

10 Økonomiske og administrative konsekvenser

Det foreslås i kapittel 9 i meldingen økt satsing på utdanning og forskning som ledd i regjeringens politikk overfor den samiske befolkningen. Det er lagt spesiell vekt på tiltak for å styrke og bevare det samiske språket ved de institusjoner som i dag er tillagt slikt ansvar. Utdanning i samiskrelaterte fag for øvrig og tilsvarende forskning innen fagområder med samisk perspektiv vil og bli styrket.

Universitetet i Tromsø og Samisk høyskole vil være hovedaktører i denne sammenheng. Forskerrekruttering og kompetanseoppbygging må imidlertid skje ved langsiktig satsing da rekrutteringsgrunnlaget er lite. Rekrutteringsstillinger vil bli øremerket i den grad det anses nødvendig. De foreslåtte tiltakene (jf. punkt 9.2.3, 9.3.1 og 9.3.2) vil bli sett i sammenheng med regjeringens generelle plan for opptrapping av forskning og vil avhenge av budsjetttrammene for de kommende år.

Det vil kunne være behov for ekstra rekrutteringstiltak (jf. punkt 9.3.6) og for å opprettholde studier til tross for lav eller varierende studentrekruttering (jf. punkt 9.4 og 9.5). Departementet vil av den grunn vurdere behovet for styrking av institusjonenes bevilgninger for slike formål. Slike vurderinger vil bli foretatt som ledd i den ordinære budsjettprosessen og finansiert innenfor eksisterende budsjetttrammer.

Forslagene til tiltak antas ikke å medføre administrative konsekvenser. Den foreslåtte utredning angående organisatoriske rammer for utvikling av faglig samarbeid vil på sikt kunne medføre administrative konsekvenser.

Utdannings- og forskningsdepartementet

tilrår:

Tilråding fra Utdannings- og forskningsdepartementet av 31. mai 2002 om Kvalitetsreformen – om høyere samisk utdanning og forskning blir sendt Stortinget.
